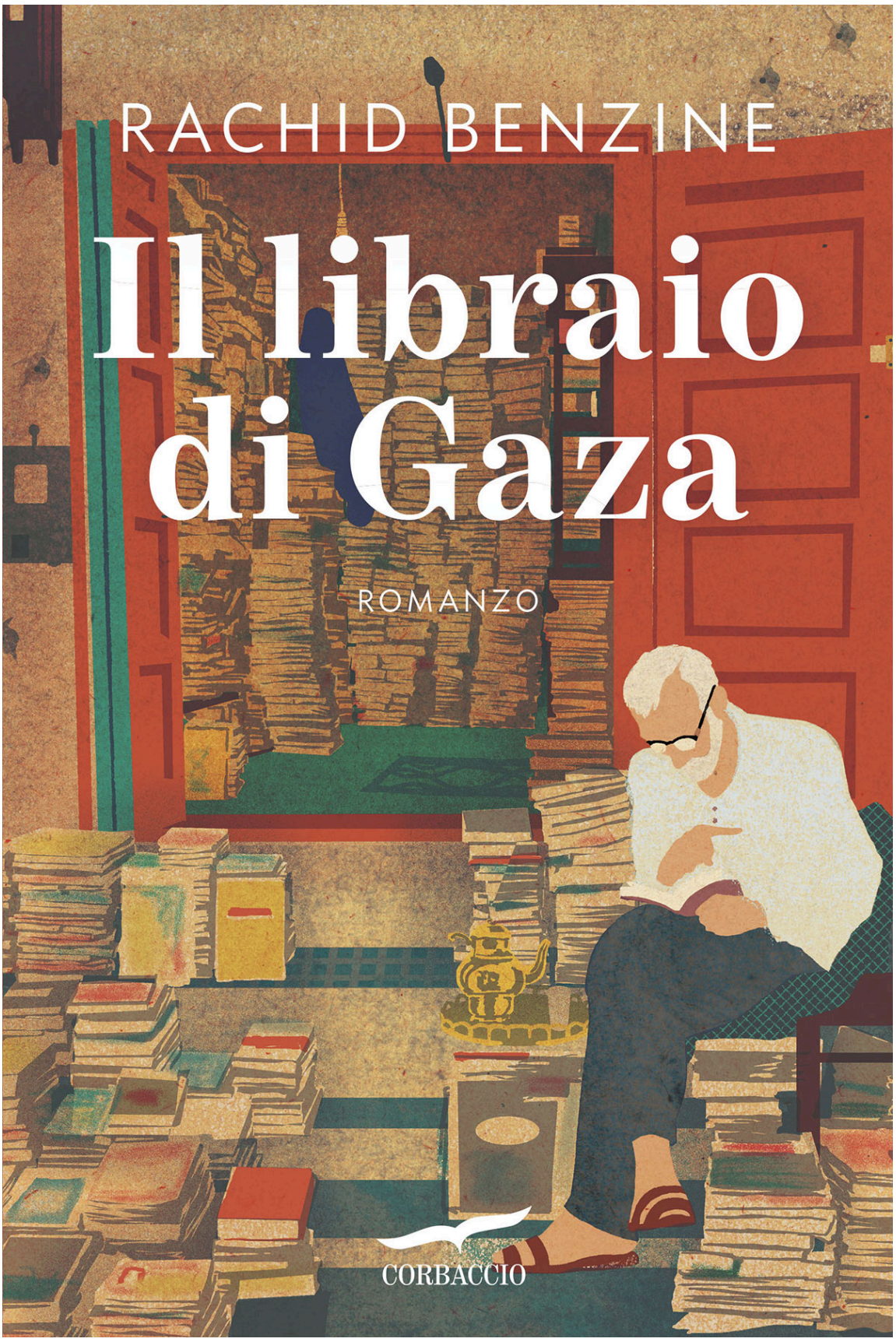
RACHID BENZINE

Il libraio di Gaza

ROMANZO

CORBACCIO

RACHID BENZINE
Il libraio di Gaza
ROMANZO
CORBACCIO

Fas doğumlu **Raşid Benzine** , Ricoeur Vakfı'nda profesör, İslamcı ve araştırmacıdır. Hristiyanlıkla diyaloğa açık liberal İslamcılığın önde gelen isimlerinden olan Benzine, İtalyancaya çevrilmiş " *İslam'ın Yeni Düşünürleri" , "Nur'a Mektuplar" , "Gençlere Kur'an Açıklaması"* ve " *Anneme Aşk Şarkısı* " (Corbaccio tarafından yayınlandı) gibi çok sayıda eserin yazarıdır. Paris Kitap Fuarı'nda en çok beklenen kitap *olan "Gazze Kitapçısı"* on bir ülkede yayınlanmaktadır.

Raşid Benzine

GAZZE KİTAPÇISI

Roman

Lucia Corradini Casani'nin çevirisi

CORBACCIO

CORBACCIO

www.corbaccio.it

IL LIBRAIO

www.illibraio.it

Orijinal Fransızca metinden *Lucia Corradini Caspani tarafından çevrilmiştir.*

İllüstrasyon: Blexbolex / illustrissimo.fr
Grafikler: Elena Leoni EDEBİYAT MÜLKİYETİ SAKLIDIR

© Editions Julliard, Paris, 2025

© 2025 Garzanti Srl, Milano Casa Editrice Corbaccio, Garzanti Srl'nin ticari markasıdır Mauri Spagnol Yayın Grubu ISBN 979-12-5992-324-0

İlk dijital baskı: Eylül 2025

Bu eser telif hakkı yasasıyla korunmaktadır.

Kısmi bile olsa, izinsiz her türlü çoğaltma yasaktır.

Ayrıca, bu çalışmanın veri madenciliği, makine öğrenimi veya herhangi bir diğer otomatik veri analizi biçimi için kullanılması, yayıncının ve telif hakkı sahibinin önceden yazılı izni olmadan yasaktır.Bu amaçlarla yetkisiz kullanım, telif hakkı ihlali teşkil eder ve ilgili yasalara uygun olarak kovuşturulacaktır.

Sadece kaderi önceden belirlenmiş bir varlık
sorma hakkına sahiptir
Bir başkasına: "Öyleyse senin azabın nedir?" diye sordu.
Ve bu ona doğuştan verilmez.
Yıllarca süren karanlık geceden geçmesi gerekiyor.
O, talihsizlik içinde uzaklarda dolaşır.
sevdiği her şeyden ve bunun bilinciyle
kendi lanetinin kurbanı.
Ama sonunda o, konuşma yetkisini elde ediyor.
benzer bir soru, aynı zamanda şunu da ortaya çıkarıyor:
Hayat taşıdır ve başkalarının acılarını iyileştirir.[*]
Simone Weil, Joë Bousquet,*Yazışmalar*, 1942

[*] *Simone Weil - Joë Bousquet - Yazışmalar*, editörler Adriano Marchetti, Milan, SE, 1994.

TOPLANTI

Sıradan bir gün.Dün, sahilde futbol oynadıkları için suçlu bulunan dört genç adamın öldürüldüğü iki saldırı gerçekleşti.Dün size tahsis edilen odada, uluslararası basının bir kısmının kaldığı aynı otelde uyanıyorsunuz.Birinin evinde kalmayı tercih ederdiniz, ancak ajansınız sizi güvenliğe öncelik vermeniz konusunda ikna etti.Çok az mahalle hayatta kalıyor ve tüm aileler, bilmeden veya tamamen bilerek, yeraltı bir gruba çok yakın yaşadıkları için ortadan kayboluyor.Hassas operasyonlar genellikle tıbbi hatalardan etkileniyor.

Yeni bir ateşkes size sansasyon yaratmadan, sevdiğiniz fotoğrafları çekmek için birkaç gün daha kazandıracaktır.Patronunuz ise enkaz arasında ağlayan çocukları, tankın yanında yaralı askerleri, roketlerle parçalanmış binaları tercih ediyor.Gazeteler sıradan hayattan hoşlanmıyor.

Otelden ayrılıyorsunuz.Sabah.Çok erken, belki de çok geç, kim bilir.Burada zaman başka yerlerdeki gibi akmıyor, herkes öyle söylüyor; burada ya hızlanıyor ya da yavaşlıyor, bitmek bilmeyen bir bekleyişe yakalanmış gibi.Ve aniden, kayıp gidiyor.

Güneş, yere ve duvarlara derin gölgeler düşürüyor, yoldan geçenlerin silüetleri belirgin bir şekilde öne çıkıyor. Sadece gökyüzünden gelmiş gibi görünen bunca görüntüden sonra, bu şehri ilk kez keşfediyorsunuz. Kaldırımda, tezgahlar sakinlikten faydalanarak müşteri çekiyor. Renkler ışıkta parıldıyor. Domateslerin kırmızısı, marulların yeşili, limonların sarısı. Hayat dolu tezgahlar, gözleri parlayan, ellerini dolduran insanlar. Çocuklar çığlık atıyor, kadınlar acele ediyor, her şey hareket halinde. Satıcı telaşla dolaşıyor, malları tartıyor, tartışıyor, paketliyor. Yine de, her hareketin çabasından bir yorgunluk ortaya çıkıyor. Adam, buradaki huzurun her zaman geçici olduğunu biliyor. Şimdi satmak istiyor, her şeyi satmak

istiyor. Sanki yarın sonsuza dek kaybolabilirmiş gibi. Her yerde bulunan toz her şeyi kaplıyor. Topraksı bir his, kuru bir boğaz.

Aşağıdaki ara sokaklarda yürüyorsunuz.Mahalle bozulmamış durumda.Son, düzensiz taş basamaklardan aşağı iniyorsunuz: Filistinlilerin nesilleri bu basamaklarda yürümüş, rüzgâra bırakılmış sözler yazmış, aşkın ilk sancılarını yaşamış, dünyayı sanki umut doluymuş ve sanki hala onlara karşı bir ilgi varmış gibi yeniden şekillendirmişler.Sokaklar hayat dolu, ama her şey en ufak bir sarsıntıda yıkılma riski taşıyormuş gibi, askıya alınmış bir hayat.Güneş ve çökmeyle silinmiş isimlerle dolu tabelalar, zamanla solmuş harfler.Burada bir kapı boyanmış, orada bir pencere cilalanmış, sanki her küçük onarım veya bakım hareketi kötü şansı uzaklaştırabilirmiş gibi.Gazze Herkes kendi ilhamını, kendi eksiltmesini takip ediyor.Herkes kontrolünden çıkabilecek, "son" kelimesini yazabilecek o anın korkusunu yaşıyor.sürekli yeniden yazılan bir şehir.

Etrafta yığın yığın kıyafet ve ayakkabı var.Temel ihtiyaçlar.Her şey sistematik bir düzensizlik içinde düzenlenmiş.Ahşap bir tezgahın arkasında oturan dükkan sahibi, bir arşivci gibi envanteriyle uğraşıyor.Her eşya kendi köşesinde.Ve o zavallı insanlar paçavra yığınlarının arasında eşeleniyorlar, onlara artık bakmıyor bile.

Eski arabaların korna sesleri, tiz bir gürültü, uzun süren bir şikayet gibi.Düzensiz kaldırımda itilen arabaların metalik şangırtısı, satıcıların ve yoldan geçenlerin şaşkın, bazen heyecanlı, çoğu zaman içten gelen sesleri yükseliyor.Köşeyi dönünce tuz kokusu geliyor ve rüzgarın taşıdığı hoş esinti hissediliyor.

Birdenbire kendinizi harap olmuş mahallelerden birinde buluyorsunuz. Sanki cehennem yerin derinliklerinden fışkırmış gibi. Açık hava çöplüğü. Savaşın püskürttüğü, yok ettiği, gömdüğü, hiçliğe indirgediği her şey. Cepheler patlamış, kesilmiş hayvanların leşleri gibi iç organları dışarı çıkmış. Beton bağırsaklar sarkmış, bükülmüş, kaldırımlara saçılmış. Evler, sanki binlerce parçaya ayrılmış gibi, paramparça olmuş kaburga kafeslerinden başka bir şey değil. Balkonlar karşıdaki binaya sıkışmış. Ölü yılanlar gibi, kablo parçaları perişan bir şekilde sarkıyor, borular cephelere boşalıyor. Pencereler boş gözler, hiçbir şey görmeden bakan uçurumlar. Her şey çığlık atıyor gibi. Sebepsiz yere çığlık atıyor. Kaldırımlar moloz denizi, toz haline getirilmiş beton parçaları, kırık kirişler, sanki bir dev şehri ayaklarının altında ezmiş gibi. Arabalar, ya da onlardan geriye kalanlar,

yanmış, kömürleşmiş, harabelere saplanmış, karaya oturmuş tekneler gibi. Yırtık bayraklar alaycı bir bekleyişi anlatıyor. Biraz kırmızı, biraz yeşil, rastgele yan yana getirilmiş, sallanan et parçaları. Umutsuz grafitiler, yıkılmakta olan duvarlarda acı çekiyor. Artık hiçbir şeyin anlamı yok. Gölgelerin bile kaybolmuş gibi göründüğü bir mezarlık burası.

Her sokak köşesinde gözünüze bir şey çarpıyor.Burada mavi bir kapı sağlam duruyor, orada eğilmiş bir sokak lambası.Daha uzakta, artık var olmayan bir duvar parçasına yaslanmış terk edilmiş bir bisiklet.Her şey yerli yerinde, ama absürt bir mantık içinde donmuş, işlevini, faydasını, varoluş nedenini yitirmiş bir envanterin tüm unsurları.Katları birbirinin altında ezilmiş, yıkılmış bir binanın yanından geçiyorsunuz.Yıkılmış bölmeler, elementlerin öfkesine maruz kalmış iç mekanları ortaya çıkarıyor, yoldan geçenlere çalınmış bir hayata dair bir bakış sunuyor.Devrilmiş bir kanepe.Bir perde, hava akımlarının kaprisleriyle dalgalanmaya devam ediyor.Yerde bin parçaya ayrılmış bir tablo.Kefiye takmış bir atanın fotoğrafı zamana meydan okuyor.Kaldırımlar en farklı malzemelerle dolu.Beton bloklar, cam kırıkları, bacakları erimiş olduğu için ayakta duramayan plastik bir sandalye.Paslı bir kova, molozlarla, oyuncaklarla, iç organları dışarı çıkarılmış bir peluş hayvanla dolu.Ağaçlar, köklerinden sökülmemişlerse, parçalanmış, dalları koparılmış halde.Bir uyarı.Bir düşman tehdidi.

Ve yine de yaşamaya devam ediyoruz.Mutsuzluğun ve deliliğin tiyatrosu, yaşayanların artık canlı olmadığı ama ölü de olmadığı grotesk bir dans.Her şeyi görmüş, her şeyini kaybetmiş ve şimdi sadece sonu bekleyenlerin havasıyla, hayaletler gibi yıkıntıların arasında sürünüyorlar.Ve yine de devam ediyor.Beklerken yaşamalıyız.Çocuklar koşuyor ve gülüyor, hareketsiz ve sonsuza dek.Ölüm hakkında her şeyi zaten biliyorlar.Tek gereken eski, sönmüş bir top ve işte oradalar, enkazın arasında zikzaklar çizerek koşuyorlar.Birçok oyun alanı gibi bir oyun alanı, belki de daha zengin, çünkü bazen orada hazineler bulunuyor.

Yetişkinler köşelere doluşmuş, kendi işleriyle meşgul oluyorlar, ya da en azından deniyorlar.Kadınların peçeleri hafifçe uçuşuyor, toz ve küllerle karışıyor.Hâlâ evlerinin kalıntılarının önünde oturan aileler var, sanki hiçbir şey değişmemiş gibi.Sandalyeler, minderler, harap bir masanın üzerinde duran bir çay tepsisi.Alçak sesle konuşuyorlar.Her şey parçalanmış: konuşma kırıntıları, unutulmuş lokmalar, gömülmüş anıların parçaları.Bu paradoksal yıkımda, zamanın akışından çalınmış o kadar çok an var ki .

Bazen içlerinden biri ayağa kalkıp, aniden vazgeçilmez hale gelen bir şeyi bulmak için enkazın arasında çılgınca kazıyor.

Hem şaşkın hem de hayal kırıklığına uğramış bir şekilde, daha az etkilenmiş, görünüşe göre daha ticari bir mahalleye doğru geri dönüyorsunuz.

Ve siz dehşete kapılmışken, onu tam orada, bir fırıncı ve bir ayakkabı tamircisinin arasında görüyorsunuz. Pencere yüzlerce kitapla çevrili, kapı binlerce kitaba daha açık. Ve yüzlercesi de kaldırıma, kurumuş bir brandanın üzerine yerleştirilmiş. Sanki mekanın bir parçasıymış gibi, cephenin duvarına yaslanmış oturuyor. Bir kitaba dalmış, bir sokak köşesinde unutulmuş bir kalıntı gibi görünüyor. Altmışlı, en fazla yetmişli yaşlarında olabilir. İnce, kırılgan, zamanla aşınmış, yılların şekillendirdiği bir figür. Geniş alnı, birkaç kır saç teliyle çerçevelenmiş. Düzensiz ve grileşmiş sakalı ona ciddi, mesafeli bir hava veriyor. Hafifçe kamburlaşmış omuzları, çok şey görmüş ve her şeye rağmen devam eden birinin sakin teslimiyetini ifade ediyor . Cildi güneşten biraz kararmış ama şimdi mat. Eski, koli bandıyla yamalanmış gözlükleri burnunda yamuk duruyor. Objektifin ardında, gözleri ya parlak ışıktan ya da gün boyu satır satır kelimeleri incelemekten dolayı yarı kapalı görünüyor.

Adam bir sayfayı çeviriyor, kokluyor, okşuyor, sonra tekrar okumaya dalıyor. Üzerinderengi ancak tahmin edilebilecek kadar solmuş, sade uzun kollu bir gömlek var.Eski gri pamuklu pantolonu lekelerle dolu ve Gazze sokaklarından gelen tozla kaplı.Deri sandaletler giyiyor, tıpkı gardırobundaki her şey gibi yıpranmış.Dünya etrafında asılı kalmış gibi görünüyor.Uzun ve ince, neredeyse bükülmüş parmakları, kelimeleri okşar gibi kağıda dokunuyor ve sayfaları sonsuza dek çevirmekten oluşan o tür bir patinaya sahipler.

Yanında, çaya benzeyen bir sıvıyla dolu kırık bir bardak duruyor. Küçük yudumlarla, yavaşça, dikkat etmeden içiyor. Damak tadı kesinlikle bu şehrin günlük hayatının bir parçası olan o eşsiz tada alışmış. Ara sıra bardağını düzeltiyor. Seni görmüyor. Ve yine de, yaklaşık on metre uzakta, diz çökmüş, birkaç dakika boyunca onu gözetliyorsun. Mükemmel bir anı kaçırmamak için henüz kameranı açmadın. Bu sahne her şeyi içeriyor. Gazze'nin dönüştüğü her şeyi. Harabelerin hemen yanı başında, sanki

kelimeler onu şehrin gürültüsünden, acısından, yavaş yavaş ölümünden kurtarabilirmiş gibi, kitaplarına hâlâ sıkıca tutunmuş yaşlı bir kitapçı. Ve kendi kendine düşünüyorsun: İşte gerçek görüntü bu. Daha fazla aramana gerek yok . İşte orada, gözlerinin önünde.

Sonunda deklanşöre basmaya karar verdiğinizde, gölgeniz kitabının üzerine düşerek varlığınızı işaret eder. Yavaşça başını kaldırır. Size gülümser. Jestlerle onu fotoğraflamak istediğinizi belirtmeye çalışırsınız. Sonra mükemmel, akademik, biraz eski moda bir Fransızcayla cevap verir: "Biliyorsun, bir fotoğraf küçük bir şey değil. Seni tanımıyorum. Sen de beni tanımıyorsun. Önce biraz vakit ayırıp birkaç kelime konuşsak daha iyi olur."

Yanına oturmanız için sizi davet ediyor.Yavaşça kitabı bırakıyor ve size bir bardak çay ikram ediyor.

"Bu çayı benimle paylaşma şerefine nail olmanızı rica ediyorum."

Ardından rahatsızlığının, reddinin ne anlama geldiğini açıklıyor.Bir fotoğraf bir insanı bir anlığına yakalar, ama o insanın hayatından geriye ne kalır?Özellikle de onun hakkında hiçbir şey bilmiyorsanız.

"Sence de," diye devam ediyor, "gizli olanı bilirseniz bir fotoğraf portresi daha iyi olmaz mı? Bana çok çekici görünüyorsunuz. Burası size eğlenceli, şaşırtıcı, belki de folklorik geliyor olmalı. Dükkanınızın kapısındaki mütevazı kitapçı sizi şüphesiz etkilemiştir. Ama her bakışın ardında bir hikaye yok mu? Bir hayatın hikayesi. Bazen bütün bir halkın hikayesi. Benim hikayemi duymak istemez misiniz, Bay Fotoğrafçı? Hayatın kendisinden yayılan ışığı, dramlarımızın zıtlıklarını ve gölgelerini yakalıyorsunuz. Bir yaşam anını ve bütün bir varoluşu yakalamak bu değil mi? Biliyorsunuz, bazı Kızılderili kabilelerinin bir kameranın ruhlarını çalabileceğinden korkmaları boşuna değil."

"Vaktiniz var mı?" diye soruyor.Evet dediğinizde, zahmetsizce ayağa kalkıyor ama eklemleri biraz gıcırdıyor.Terliklerini beton zeminde sürükleyerek dükkana giriyor ve rafların arasında onu takip etmeniz için işaret ediyor.O küçük dükkandan eşsiz bir koku yayılıyor, eşiği geçer geçmez her şeyi sarıyor.Eski kağıtların, unutulmuş kitapların, her yerde uçuşan değişmeyen tozun kokusu bu.Hava, uzun süre ışıktan uzak kalmış sayfaların anısıyla ağırlaşmış.Dükkanda, ciltler solmuş renklerden oluşan bir mozaik oluşturuyor.Kahverengi, kırmızı ve yeşil deri ciltler, sararmış

kağıt kapaklar.Güneş, yukarıdaki küçük pencereden süzülerek kitapların sırtlarında dans eden yansımalar yaratıyor.Kendinizi derme çatma raflardan oluşan bir ormanın ortasında buluyorsunuz; Mucizevi bir denge, kendi anlamı olan bir düzensizlik.Her kitabın, hâlâ çözemediğiniz bir mantık içinde bir yeri varmış gibi görünüyor.Sanki görünmez bir iplik onları birbirine bağlıyor.Ahşap raflar kelimelerin ağırlığı altında gıcırdıyor.Adamın her köşeyi bucağı, her başlığı bildiğinden eminim.Parmaklarını ciltlerin sırtlarında gezdiriyor, sanki anıları okşuyormuş gibi.Bütün hayatlar orada yığılmış, yeniden canlanmayı bekliyor.gelişigüzel yığılmış, bazıları felaketlerden sağ kurtulmuş, yarı çökmüş yazılar.

Raftan çok dikkatli bir şekilde bir kitap alıyor; sanki ellerinde paramparça olacakmış gibi. Tek kelime etmeden size uzatıyor. Şu an için görmezden gelseniz bile, bu kitaba ihtiyacınız olduğunu biliyor. Bu bir tavsiye değil, bir vahiy. André Malraux'nun *İnsanlık Durumu* adlı kitabı; yazarı ve başlığını ancak belirsizce hatırlıyorsunuz. Belki kütüphanenizde vardır, ama hiç okudunuz mu? Kendinize karşı dürüst olmak isterseniz, hayır. "Göz atın. Daha doğrusu, okuyun," diyor, kitabı size uzatırken. Israr etmeden, nazik ama kaçınılmaz bir emir gibi.

Kitabı elinize aldığınızda size bakıyor.Sonra şöyle diyor: "Bu kitap savaşlardan, devrimlerden, ayaklanmalardan sağ çıktı.Dışarıdaki her şey çökerken burada kaldı.Nesillerin geçip gittiğini gördü ve zamana direndi.Başka bir çağdan bahsediyor, ama onu nasıl okuyacağını bilenler için bugünden, hayatlarımızdan, onunkinden, benimkinden bahsediyor.Bu harika bir kitap.Bir dünya, bir sığınak ve bir ayna."

Sesinde ince bir ironi, oyunbaz bir bilgelik,hatta bir tatlılık var.

"Gördüğünüz gibi, burada her kitabın kendi hikayesi ve kendi yeri var.Elbette seçim yapabilirsiniz.Ama burada kitaplar da okuyucularını seçiyor."

Başka bir rafa yönelip daha ince bir kitap, bir şiir derlemesi alıyor."Anlamanız biraz zaman alacak.Ama bir kere aklınızda yer edince, bu kitap sizi asla terk etmeyecek."

Kitabın başlığını ve başlığını koruyun:*La terre nous est étroite,et autres poèmes*.Yazar: Mahmud Derviş.

"Peki ya bu?"

Gülümsüyor.

"Ah, bu bir gizem.Kimisi seviyor, kimisi nefret ediyor.Ama kendi fikrinizi oluşturmak için okumayı denemelisiniz."

Birkaç dakika sonra, kolunuzun altında üç kitapla dükkanın önünde duruyorsunuz; bu kitapları size o vermişti (her seferinde paranızı almayı reddetmişti).

"Bu gece onları okuyun. Yarın, eğer burada bizimle kalırsanız, bunlar hakkında konuşuruz.Dükkanı sabah erken açar ve gece geç kapatırım.Gün ışığı, kitaplarımı okumak için kullandığım lambadır."

Eşiğe geri döner, oturur ve az önce elinde olan kitabı okumaya devam eder.

Toprak bizim için çok küçük.
Balad al-Şeyh

Bu sabah gökyüzü o kadar saf bir mavi ki gerçeküstü gibi görünüyor.Ama saflık her zaman aldatıcıdır.Güneş doğar doğmaz, Gazze'yi her türlü biçimi yok eden bir şiddetle aydınlatıyor.Sokaklarda yürürken kendinizi bir Hamas gösterisinin ortasında buluyorsunuz.Tüm kepenkler kapalı ve askerlerin bağırışları eşliğinde yürüyüş ilerliyor.Yüzleri kapüşonlarla gizlenmiş.Editör ekibi bu görüntüleri bekliyor: Bir ara sokağın köşesinde konuşlanmış, hemen Paris'e göndereceğiniz bir dizi fotoğraf çekiyorsunuz.Bunlar, günlük hayattan çok uzak, Ortadoğu'daki durumla ilgili bir makaleyi resimleyecek. Sanki sadece bağıran, tehdit eden ve öldürenler varmış gibi . Batı'daki vicdanları rahatlatacak, güven verici bir görüntü.

Üç ara sokak ötede, bambaşka bir dünya var.Kitapçının kapısında, kara tahtaya kurşun kalemle yazılmış şu cümleyi okuyorsunuz: "*Hemen döneceğim, dostum.*" Ve bu sırada arkanızdan şu ses geliyor: "Günaydın, Bay Fransız fotoğrafçı."

Ve işte orada, dünkü gibi giyinmiş, yüzünde bir gülümsemeyle duruyor.Sağ elini uzatıyor.Diğer eliyle kocaman bir kitap çantası taşıyor.Cebinden bir anahtar çıkarıyor ve gıcırtıyla panjuru kaldırıyor.

Bugün kimin geleceğini kim bilebilir?Bir çocuk, yaşlı bir adam, bir profesör, bir sevgili, bir aptal, kim olursa olsun?Çünkü Gazze'de kitaplardan çok bahsediliyor ama artık kim okuyor ki?Abartıyorum.Bunları almak için Rafah'a kadar gitmek zorunda kaldım.Kaçakçılık, bu hazinelere ulaşmak için yapılan şey bu.Eskiden rahiplerden ve keşişlerden alırdım ama bugün neredeyse hepsi şehirden kovuldu.Ve Gazze'ye girip çıkmak...

Ama onları bekliyorum. Tüm okuyucularımı bekliyorum . Hayali ya da gerçek, fark etmez. Yalnız değilim. Kitapların kelimeleri tüm sessizlikleri paramparça eder. Kendilerini dayatır. Okuyucu, her sayfayı çevirdiğinde daha özgür olacağı yanılsamasına tutunan gönüllü bir mahkumdur. Ve bunun yerine, giderek daha çok kaybolur, içine çekilir, ta ki bu kelime labirentinden kendini kurtaramaz hale gelene kadar. Ve yine de, kendim için seçtiğim bu işkence, neden burada, bu dükkânda, beklediğimi hatırlatıyor bana. Her halükarda, Gazze'de her zaman bir şey beklenir. Herkes bir şey bekler. Dün adını sormadım, diye düşünüyorum.

"Julien.Julien Desmanges."

"Gerçekten bir zevk.Nabil Al Jaber, hizmetinizdeyim."

"Sormak için özür dilerim ama... Fransızcanızı çok iyi konuşuyorsunuz. Nasıl öğrendiniz?"

«Birkaç kurs, ülkesindeki yazarlara karşı büyük bir merak, bolca okuma ve yıllarca hapis cezası.»

"Hapishanede mi?"

"Acele etmeyin.Önce kahve. Hembedene hem de zihne iyi gelir ."

Dükkana girer ve onu beklemenizi rica eder.Kitapların arasında her şey uzakta kalmış gibi görünür.Arka planda.Daha doğrusu, arka planda.Zar zor duyulabilen bir uğultu.

Nabil Al Jaber, zarif bir tepside fincanlar, kahve ve hurmaları yere koyarak yeniden ortaya çıkıyor.Size tek kelime etmeden servis yapıyor, yanınıza oturuyor ve yavaş yavaş, acele etmeden içmeye başlıyor.Acımsı bir tadı olan sert, siyah kahvesini küçük yudumlarla tadını çıkararak içiyor.Bir alışkanlık, güne başlama biçimi, dükkanının yalnızlığına biraz sıcaklık katma yolu.Size bir hurma ikram ediyor.Şekerli meyve, kahvenin ekşiliğini yumuşatıyor.Bu eşsiz kitapçıda, her hareket, her yudum, her lokma bir tür sakinlik, ölçülülük ve kutsallıkla dolu, sanki her şey özenle yapılmalıymış gibi.

Mahmud Darwish'in sık sık kendi kendime tekrarladığım bir şiiri var; hayatımda bir referans noktası.Kökenimi ondan, kuyunun dibindeki sudan alıyorum.Basit, aydınlık, korkunç, kalbime dokunuyor .

Eşikte duranlar, içeri gelin!
Bizimle Arap kahvesi içmenin keyfini çıkarın.
[Kendinizi bizim gibi erkekler gibi hissedebilirsiniz].

Ey evimizin eşiğinde duran sen!
sabahımızdan çıkışlar
Kendimizi güvende hissedeceğiz.
Sizin gibi erkekler![*]

1948 yılında doğdum. Annem Müslüman, babam Hristiyandı. Annemin adı Safa Zahalka, babamın adı Elias Al Jaber'di. O zamanlar babam Hayfa'daki İngiliz petrol rafinerisinde gündelik işçi olarak çalışıyordu. Annem 1 Ocak 1948'de, on dokuz yaşındayken ve babam yirmi yedi yaşındayken beni dünyaya getirdi. Anne ve babam 1943'te evlenmişlerdi ve benden dört yıl önce doğmuş Moussa adında bir erkek kardeşim vardı. Ailem, Hayfa'nın yedi kilometre güneydoğusundaki Balad al-Shaykh köyünde, baba tarafı dedem ve büyükbabamla birlikte yaşıyordu. Babam, dedem ve büyükbabamın hayatından daha iyi, ya da en azından farklı bir hayat istiyordu, çünkü itiraf etmek gerekir ki, onların hayatı , dünyanın birçok ülkesindeki birçok insanın hayatı gibi değildi. Köylüler için varoluş, sonsuza dek uzanan bir tür lanet, ilahi bir cezaydı. Günler geçtikçe, şafak vakti kalktılar, kemikleri yorgunluktan ağırlaşmış, kendi talihsizliklerinin onları yutma korkusuyla sürekli kıvranıyorlardı. Yine de, taştan oyulmuş, kamburlaşmış, acılarını şikayet etmeden taşıyan erkekler ve kadınlardı. Bedenleri ince, kararmış ve kırışmış, saatlerce güneş altında kazarak, ekerek, kendilerine çok az şey veren ve her şeyini alan nankör toprağı kazıyarak yanmıştı. Uyandıkları anda, gözleri bulanık ve uykulu, ayakları soğuk sabah tozunda çıplak, kendileri gibi yıpranmış aletlerini sürükleyerek tarlalara gidiyorlardı. Bu, işlenmeyi reddeden ve kendi talihsizliklerini yüzlerine tüküren o kurak toprağa karşı amansız bir mücadeleydi. Sanki toprak, ilkten sonuncuya kadar hepsinden nefret ediyordu. Güneş de daha merhametli değildi. Erken doğmuş, onları ezen, ışık ve ısıyla bombardıman eden bir ateş topu gibiydi. İlk andan itibaren ter içinde kalmışlar, kolları yanmış, sırtları ağrıyordu. Ama yorulmadan, dişlerini sıkarak devam ettiler. Büyükbabamın ellerini hatırlıyorum, deri parçaları gibi, kesilmiş, çatlamış. Hiç dinlenmemiş, sürekli kaba aletlerin etrafında kenetlenmiş, toprağın pençesinde kalmış eller. O günlerde erkekler az konuşurdu. Nadir kelimeler, kuru ifadeler, küreğin bir darbesi ile diğerinin arasında değiş tokuş edilirdi. Tartışmalar, yalnızca mutsuzluk mırıltılarından, kesinlikle gerekli olanı ifade etmek için alınan nefeslerden ibaretti. Hiçbir şey söylemeden, ya da

neredeyse hiçbir şey söylemeden. Bu adamlar birbirlerine acılarından, borçlarından, hiçbir şey vermeyen topraktan, her zaman eksik olan yağmurdan bahsetmezlerdi. Kadınlar da erkekler gibi, hatta çoğu zaman onlardan daha çok çalışırlardı, çünkü tarlalardan sonra onları bekleyen bir ev vardı.

Annem zamanının çoğunu toprağı kazarak geçirirdi, çocuğu da ayaklarına yapışmış dururdu. Babam o köyde ailesi için bir gelecek olmadığını hemen anlamış ve hepimiz için başka bir yerde daha iyi bir hayat aramaya karar vermişti. Şafak vakti, eli boş, gözleri çoktan kararmış bir halde Hayfa rafinerisine gitti. Annem onu, ailesini geçindirecek, sofraya biraz ekmek koyacak başka bir şey bulamadığı için zorla çalıştırılmaya mahkum edilmiş bir mahkum gibi uzaklaşırken izledi. Her sabah ustabaşına rapor vermek zorundaydı, ona iş teklif edileceğinin garantisi yoktu. Bazen bana rafineriden bahsederdi. Metal bir canavar, gece gündüz kükreyen, kara duman püskürten, petrol ve demir kokusu yayan vahşi bir canavar. O kokuyla kaplı, o çelik cehennemine bulanmış, sırtı kırık, elleri kömür renginde, derisi güneş ve petrolden yanmış halde geri döndü. Hiç şikayet etmedi. Herkes gibi o da dişlerini sıktı ve sessizce acı çekti. Ve o, içten içe onu kemiren bir teslimiyetle, bir otomat gibi devam etti. Bu sırada annem onu teselli etmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Çok gençti, ama yüzü çoktan izlerle doluydu. Gözleri her zaman donuk bir yorgunluğu, isimsiz bir hüznü ele veriyordu. İçinde her türlü acıyı taşıyordu.

Bazen akşamları, alacakaranlığın soluk ışığında, konuşmadan dışarıda otururlardı.Gözleri kızıl ve karanlıkla parlayan gökyüzüne çevrilmiş halde gecenin çöküşünü izlerlerdi.İkisi de o sessizliğin, o geçici huzurun tek ödülleri olduğunu biliyordu.Ona, hayatlarına rağmen birbirlerini sevdiklerini hatırlatan şefkatli sözler fısıldardı.Her zaman başarılı olamazdı.İkinci çocuğun doğumu her şeyi daha da zorlaştırmıştı, çünkü onların dünyasında aşk bile gerçekten karşılayamayacakları bir lükstü.Ona bakmakla, elini onun eline koymakla, onu sıkıca kucaklamakla yetinirdi, sanki orada olduğunu, birlikte olduklarını ve başka hiçbir şeyin önemi olmadığını hatırlatmak istercesine.Sonra içeri geri dönerlerdi.Moussa'yı yatağına yatırır ve ışığı kapatırdı.Yeni günün onlara daha fazla teselli getirmesi için dua ederek uykuya daldılar.

Doğumum her şeyden önce annemin mucizesi. Daha doğrusu, insanlığın başlangıcından beri tüm annelerin, özellikle de onun mucizesi . Çünkü kurşunla ağır yaralandıktan birkaç saat sonra doğum yaptı. 31 Aralık 1947 ile 1 Ocak 1948 arasındaki gece, Balad el-Şeyh'in tüm Arap sakinleri, Haganah'ın paramiliter bir kolu olan Palmach'ın adamları tarafından, insanlar uyurken başlatılan bir saldırıyla yok edildi. Kapılara vurdular, sokaklarda bağırdılar. Babam bana anlattı. Sert, keskin sesler, havada yankılanıyordu. Soru yoktu, sebep yoktu, sadece başıboş köpekleri kovalar gibi emirler yağdırıyorlardı. Artık kimse görünmüyordu, sadece silüetler, gölgeler, gelecekteki cesetler vardı. Aileler kapılarını açtılar, gözlerinde korku, titreyen eller. Babam, fabrikadaki Yahudi arkadaşları sayesinde İbranice'nin temellerini biliyordu. Konuşmaya, mantık yürütmeye, biraz zaman istemeye çalıştı. Askerler, tüfeklerinin namlularıyla onu geri ittiler. Hepsi birer birer, şok içinde ve çaresizce dışarı çıktıktan sonra, askerler adamları toplayıp, kesime götürülen hayvanlar gibi sıraya dizdiler. Sonra aniden silah sesleri yankılandı. Kadınlar, kocalarının yere yığıldığını görünce çığlık attılar. Çocuklar artık konuşmuyordu, çünkü o görüntü sonsuza dek gözlerine kazınmıştı. Yaklaşık altmış kişi bu şekilde katledildi. Çoğunluğu erkek, ama birkaç kadın, birkaç çocuk da var. Görünüşe göre, petrol rafinerisinde Araplar tarafından öldürülen Yahudilerin intikamını almak için buradalar. Araplar da sırayla Irgun Yahudilerinin kurbanı olmuşlardı. Bu topraklar, intikamların, birikmiş nefretin, daha fazla üzüntüye boğulmuş kederin bir ağıtı.

Ateş kesildikten sonra askerler hayatta kalanlara köyü terk etmelerini emretti ve evleri ateşe vermeye başladı. Mobilyalar, halılar, aletler ve ardından hatıralar, fotoğraflar, madalyalar, taşlar, sevdiklerinin hayatlarının tüm hatıraları: her şey duman oldu. Yaşlı adamlar, kadınlar, çocuklar, birbirlerine sokulmuş, ailelerinin samimiyetini oluşturan her şeyden mahrum bırakılmışlardı. Babam evimize saldırdıklarında direnmeye çalıştı. Bir kurşun onu anında yere serdi, baygın haldeydi . Aynı Palmach askeri, babamın yanına koşarken annemi sırtından vurdu. Yerde kanlar içinde yatıyordu, ölüden çok cansızdı.

Annemin onların göçünü bana anlatma fikrini kabullenmesi yıllar sürdü, çünkü gözyaşlarına boğulmadan tek bir cümle bile kuramıyordu.Ama aynı zamanda bende nefret ve intikam arzusunu körüklemek istemiyordu.Anne ve babam çok acı çektiler, ama her zaman affedici oldular.

Ve onların göçü… göçleri her şeyi yutan kara bir gelgit gibiydi.Geride hiçbir şey bırakmadı.Sadece bir moloz yığını.Bazıları şanslarını deneyerek köyde kaldı.Babam tüm aileyi askerlerin er ya da geç döneceğine ikna etti.Toprağa bağlı olsalar da, anne babam ileri görüşlüydüler.Küçük Moussa ve yeni doğmuş bebekleri, yakın zamanda gömülenlerden daha iyi bir kaderi hak ediyordu. Bu yüzden 7 Ocak 1948'de gün batımında, yaklaşık otuz aileyle birlikte, yanlarına alabildikleri her şeyi alarak ayrıldılar : bir battaniye, bir tencere, bir çuval un. İnşa ettikleri her şey, biriktirdikleri her şey, yıllarca süren emekleri, evlerinin kömürleşmiş duvarları arasında kaldı.Her şeyi terk ettiler.Büyükbabamın eşeği arabayı çekiyordu, annem yan yatmış, yerdeki her tümsekte acıyla çığlık atıyordu.Sırtımdaki yaranın iyileşmesi haftalar sürecekti.Bir haftalıktım ve beni tüm dünyadan saklıyormuş gibi göğsüne bastırıyordu.Küçük, büzülmüş bedenimi korumak için annem hayatta kalma cesaretini buldu.

Emek vererek sürdükleri o toprak parçası Balad el-Şeyh'i terk ediyorlardı. Kökleri, diktikleri ağaçlar, bin yıllık üzüm bağları bir daha asla göremeyecekleri yerlerdi. Tüm hayatları oradaydı ve ona anlam veren her şey oradaydı. Boş bakışlarla ilerlediler. Verecek hiçbir şey kalmamıştı, vaat edecek hiçbir şey yoktu. Sadece boğazlarında eriyen boş sözler vardı. Anneler çocuklarını göğüslerine bastırıyor, babalar yüzleri kapalı, utanç, öfke ve çaresizlik bakışlarında cam kırıkları gibi sabitlenmiş halde yürüyorlardı. Sürgündüler, kendi hayatlarından kovulmuş, dolaşmaya mahkum edilmiş, hayatta kalmaktan, ölümü uzak tutmaktan başka bir amaçları yoktu. Kendi hızlarında ilerlediler ve her adımda kalplerinin yavaş yavaş kırıldığını, tamamen boşaldığını hissettiler. Artık hiçbir şey değillerdi, mülksüzleştirilmiş ruhlar, topraksız isimlerdi. Annem bilmiyordu ama babam, Balad el-Şeyh'i ve dedemin kendi elleriyle, taş taş üstüne koyarak inşa ettiği o evi bir daha asla göremeyeceğini biliyordu. Rafineride bunca yıl çalıştıktan sonra, belli bir siyasi bilinç ve bununla birlikte gelen acı verici bir açıklık kazanmıştı.

Gece boyunca sessizce yürüdüler, yolda bir saldırıya uğrama düşüncesiyle dehşete kapılmışlardı. Babam sık sık bana, kaderlerini kabullenmiş, soğuktan donakalmış, şikayet etmeden yaşayan okuma yazma bilmeyen çiftçi anne babasının onurundan bahsederdi. Sürgünler yanlarında sadece birkaç kıyafet, ekmek, su ve birkaç nadir aile fotoğrafı getirmişlerdi

. Artık var olmayan bir hayatın kalıntıları. Çocuklar anlamıyordu. Anne babalarının sürüklediği, korkularını hissedip anlamadan, hıçkıra hıçkıra ilerliyorlardı. Bazen gözlerini kaldırıp cevap arıyorlardı. Ama yetişkinlerin yüzleri kapalı, anlaşılmazdı. Çaresizce, çocukları daha fazla korkutmamak için umutsuzluklarını gizlemeye çalışıyorlardı. Yol, bitkin bedenlerin uzun, bitmek bilmeyen bir yığınıydı. Her şeylerini kaybetmişlerdi. Artık ev yoktu, toprak yoktu, sadece yol ve kuru rüzgar vardı.

Sabah saat dört civarında, silahlı adamlar konvoyu kuşattı. Bir grup İrgun üyesi, mültecilerin silah sakladığından korkuyordu. Henüz yirmi yaşında bile olmayan bir asker, dedeme yaklaştı. Melek gibi yüzü, bakışlarının sertliğiyle tezat oluşturuyordu. Sebepsiz yere, dedemin kaftanından tuttu. Hareket aniydi, merhametten yoksundu, sanki tüm onurunu elinden alıyormuş gibiydi. Yıpranmış kumaş anında koptu, cansız bir dal gibi parçalandı. Yırtık omzuna yayıldı, dedemin tütün rengi tenini ortaya çıkardı. Sanki başının üzerindeki gökyüzü koparılmış, tarihimizin bir parçası kopmuş gibiydi. Sonra, asker şiddetle dedemi yere bıraktı. Bedeni yere sert bir şekilde düştü, bir toz bulutu yükseldi. Sanki o oğlunun acısını hissetmiş gibi, yer yarıldı. Büyükannem dizlerinin üzerine çöktü, genç askere durması için yalvardı. Babam, yumruklarını sıkarak bir adım öne çıktı. Bir İrgun üyesi şakağına silah dayadı. Bir diğeri tüfeğini büyükbabama doğrulttu; büyükbabam ayağa kalktı, her zamanki parlak bakışları şimdi örtülüydü. Gözlerinde acı, aynı zamanda anlama güçlüğü ve utanç vardı. O günden itibaren, yaşadığı sürece her yıl, Nakba'nın gerçekleştiği tarihte, büyükbabam büyükannemin tamir etmeye çalıştığı yırtık kaftanını giydi. Boşuna, çünkü o buna engel oldu. Kumaş zamanın izlerini taşıyordu ve yırtık öyle kalmak zorundaydı. Büyükbabam unutmayı reddetti. Buruşuk parmakları saygıyla okşadı. Bu bir yara iziydi, sonsuza dek açık bir çatlak. Görünür yırtığıyla bu giysi, tarihimizin sembolü oldu. Sessizce çekilen acıları, maruz kalınan haksızlıkları ve tüm bir halkın direnişini anlattı. Her bir kopmuş iplik, paramparça olmuş hayatlarımızın, kaybolmuş hayallerimizin ve yasaklanmış dönüşlerimizin öyküsünü fısıldadı.

Hac yolculuğu birkaç gün sürdü.Sessiz bir yolculuktu.Manzara giderek daha yavaş, ıssız ve düşmanca bir hal alıyordu.Kendilerine belki de o yolun sonunda onlar için bir yer olacağını söyleseler bile, kaçamadıkları bir kâbustu bu.Bir şehir, tarlalar, yeni bir toprağa, yeni bir hayata benzeyen bir

şey.Kalpleri kırık bir şekilde, her biri yanlarında anılar taşıyordu; bazıları için bu anılar çoktan solmaya başlamıştı, ama hepsi tekrar tekrar yola devam etmek zorunda olduklarını biliyordu.

Böylece babamın akrabalarının yaşadığı Nasıra'ya vardık. Orada iki ay kaldık . Annemin yarası neredeyse iyileşmişti, ama izlerini hayatının geri kalanında taşıdı. Nakba'dan kalma o kurşunu, kambur sırtını ve birçokları gibi evin anahtarını sakladı. Sonra anne babam, Eriha ve Ölü Deniz yakınlarındaki Ürdün Vadisi'nde bulunan Akabate-i Cebeli kampına gitmeye karar verdiler.

* *Kuşatma Hali*, Arapçadan Wasim Dalmash tarafından çevrilmiştir, Roma, Edizioni Q, 2017 (s.22).

Yüzyılların Efsanesi
Akabe Jaber

Victor Hugo'nun bir kitabını açıp şöyle okuyor: "Felaketlerle dolu bir yüzyıl ve acımasız bir ülke."

Akabete-Cebe kampında ailem umutsuzlukla boğuşuyordu. Orada Hayfa'nın kuzeyindeki yüzlerce köyden, Gazze ve Hebron'dan gelen Filistinli mülteciler vardı. On binlerce yenilmiş insan, zorlu yürüyüşlerle yazılmış bir tarihin kurbanları. İlk adımlarımı o kampta attım. Ürdün Vadisi'nde, kurak tepeler ve çöl manzarasıyla çevriliydi. Zemin kayalık ve kurumuştu, çalılıklar ve o düşman ortamda hayatta kalmak için mücadele eden seyrek ot kümeleriyle doluydu. Kışın ortasında vardığımızda, ailelerin sadece çadırları vardı. Geceler soğuktu ve rüzgar sert esiyordu, kum ve toz her köşeye sızıyordu. Yazın ise durum tam tersiydi. Sıcaklık her şeyi boğuyordu. Ufukta, çorak yamaçlarıyla Batı Şeria'nın dağları umut veriyordu. Vadide büyük su kütleleri yoktu, ancak düzensiz yağışlar aralıklı nehirler oluşturuyordu ve bu nehirler yağmurlu mevsimde rahatlama ve ferahlık sağlıyordu. Suyun kısa süreliğine durgunlaşıp sonra kaybolduğu yerlerde hendekler kazdılar ve geride kurumuş çamur izleri bıraktılar. Burası, çevredeki kasabalara doğrudan erişimin veya yolların az olduğu, ıssız bir yerdi. Köksüzdük ve dış dünyadan kopmuştuk.

Kampın içinde her şey eksikti.Temel altyapı ve hijyen olanakları yetersizdi.Binlerce insanı barındırmak zorunda kalacaklarını kimse tahmin etmemişti.Yiyeceğe ücretsiz erişim yoktu, insanlar yetersiz besleniyor ve hastalanıyordu.Her sabah, Toz, sonsuza dek, kıyafetleri, yüzleri ve hatta tüm o kazazedelerin hayallerini örtüyordu.Anne babalarımızın tek özlemi: evlerine dönmekti.Köylerine dönme umudu onları hayatta tutuyordu.Ama

zaman geçtikçe, o çölde bunun bir serap olduğunu anlamaya başladılar.aynı acımasız güneş ışınlarından etkilenen kadın ve çocuklardan oluşan sonsuz kuyruklar su almak için oluşuyordu.

Birbirine çok yakın kurulmuş çadırlar ve barınaklar, mahremiyetten yoksundu. Ağlayan çocuklar, onları sallayan anneler, onları uyutmak, sakinleştirmek için dualar gibi ninniler fısıldadılar. Keşke bu, açlığı ve korkuyu dindirmeye yetseydi. Rüzgar çadırların arasından uğulduyor, kumaşlar kırbaç gibi çatırdıyor ve herkesin kapana kısılmış olduğunu hatırlatıyordu. Akşamları, alçak sesler ve mırıltılar duyuluyordu. Tüm kamp, paramparça olmuş umutların mezarlığına dönüşmüştü. Ve rüzgar nihayet dindiğinde, sessizlik her şeyi sardı. Her şeyi kuşattı, ezdi, boğdu. En kötü sessizlikti bu, beklemenin, askıya alınmış zamanın sessizliği. Bu çılgın sessizlik , hiçbir şeyin değişmeyeceğini, orada yavaş bir ölümle, sonu olmayan bir ölümle, o ıssız çukurda öleceklerini haykırıyordu .

Teninizi çizen kaba kıyafetler, bedenlerinize zincir gibi çöken nemli battaniyeler ve her yere sızan kum; saçlarınıza, dişlerinizin arasına, tırnaklarınızın altına, sanki yeryüzünün kendisi sizi ele geçirmek, ona ait olduğunuzu hatırlatmak istiyormuş gibi.Kamp işte buydu: bir mutsuzluk karnavalı.Her çadırın brandasının, çocukların her çığlığının, her teslimiyet dolu iç çekişin, sürekli ertelenen bir çözümü beklediği bir trajedi sahnesi.

O felaketin ortasında büyüdüm. Çocukluğumun ilk yıllarını çığlıklar ve iç çekişler arasında geçirdim. Yorgun bedenler, güneş yanığı yüzler ve gözyaşlarının tuzu arasında büyüdüm. İlk nefesimden beri, her şeyden önce, savaş, hayatta kalma, sürgün vardı. Başka hiçbir şey yoktu. Çadır kent benim dünyam oldu. Başka hiçbir şey bilmiyordum. Atalarımın vatanının kaybını dolaylı yoldan yaşadım. Size anlattığım her şey , yıllar sonra annem nihayet konuşmaya başladığında, ateşin etrafında anlatılan anılar. Başkalarının acısının öyküsü. Bana gelince, orada doğdum. Önümde koca bir hayat vardı. Çadırların arasında yürümeyi öğrendim, çakıllara takılıp düştüm, dizlerimi ve dirseklerimi kamp toprağına sürttüm. Ayaklarım yanan toprağa, tenimi çizen kuma alışmıştı. Bozkır hayvanı gibi koştum, özgür ve vahşi. Ama nereye gidersem gideyim, her zaman aynı ufuk vardı: gri çarşaflar, donuk bakışlar, kurak dağlar, o dünyaya ve sefaletine kayıtsız.

14 Mayıs 1948'de, Ben-Gurion İsrail'in bağımsızlığını ilan ettiğinde, dedem kamp girişinde duruyordu. Sanki toprağa dönüş sinyalini bekliyormuş gibi uzaklara bakıyordu. O gün, İsrail'in kuruluş haberi kampta hızla yayıldı. Bazıları bunun dönüşlerini kolaylaştıracağına inanıyordu. Diğerleri ise umutsuzluğa kapılmıştı, bunun geçmiş yaşamlarının sonu, anılarının kesin olarak silinmesi olduğuna emindiler . Dedem, Balad al-Shaykh'ten ayrılırken memleketinden topladığı ve bez bir torbada kıskançlıkla sakladığı bir avuç toprağı elinde tutuyordu. 14 Mayıs'ta, ufka bakmaya devam ederken, kumun yavaşça parmaklarının arasından akmasına izin verdi.

Aylar geçtikçe, çadırlar sac levhalar ve kuru toprak tuğlalarla güçlendirildi.Yavaş yavaş kamp geçici bir şehre dönüştü.Babam ve dedem de geri dönüştürülmüş ahşap ve kullanılmış brandalarla çevrili kendi inşaat alanlarını kurdular.Üç yıl geçti ve parantez içindeki yaşam tek seçenek haline geldi.Kız kardeşim Maryam 1951'de doğdu.Zamanla, mülteci statümüz kimliğimizi şekillendirdi.

Annem, ağabeyim Musa için endişeleniyordu. Balad el-Şeyh'i tanıyordu. Anne ve babamın, dede ve nenemin sevinçlerini ve üzüntülerini paylaşmıştı. O köy onun cennetiydi. Ve benim bilinçli olarak hatırlamadığım gizli acıları, onun da acısı olmuştu. Haksızlık duygusu önce inatçı bir kızgınlık, sonra da onların talihsizliğine yol açan her şeye karşı bir nefret şeklini almıştı. Musa her zaman başkalarının acılarına karşı duyarlıydı. Yetişkinler kayıp topraklardan bahsettiklerinde, dedemin aniden kuruyan boğazı, nenemin sessizliği, annemin İslami peçesinin arkasına gizlice sakladığı o gözyaşı, kardeşimin ruhunda bir yara açmış ve içinde gizli bir öfke büyümüştü. Atalarından acı da miras alır insan, bazen anlamadan. Ve bir gün, o acı senin de olur. Babamın aklı başka yerlerdeyken, dedem ve annem için ikinci bir deri gibi olan o acımasızlıkla, o donuk öfkeyle, o çılgın umutla büyümeyi göze aldım. Oysa çocukluğum koşulsuz sevgiden başka bir şey değildi. Bu mutsuzluğun içine doğdum ve sonsuza dek ona bağlı kaldım. Ailemin sevgisini ve kamptaki çocuklarla oynadığım oyunları biliyordum.

On üç yaşında Moussa artık çocuk değildi . Bakışları sertleşti, artık gülmüyordu, siyah gözleri ciddi bir ifade aldı. Gördüğü her şeyi, sahip bile olmadan kaybettiği her şeyi yansıtıyordu. Ev yoktu, ülke yoktu, sadece o

pis çadır kenti, o kurak ve düşman topraklar, onu rahatsız eden o hayaletler vardı. Yavaş yavaş birbirimizden uzaklaştık. O hala çok sevdiğim ve hayran olduğum ağabeyimdi, ama sevgimin özünü kalbimi ısıtan masumiyetiyle kız kardeşime aktarıyordum. Ağabeyim her zaman sevecendi, ama artık başkalarına karşı kaba davranışlarını anlayamıyordum. Bir kardeş, ama aynı zamanda bir yabancı.

Aramızda en zekisi oydu. Okumayı öğrendiği andan itibaren, sanki ona koca bir evren açılmış gibiydi. Kampın sınırlarını aşan, pisliği ve açlığı görmezden gelen bir dünya. Çok fazla kitap yoktu, ama her kelime, her sayfa onun için bir kaçıştı. O kağıt parçalarını açlıktan ölmek üzere olan bir adam gibi yutuyordu, her kelimeye tutunuyor, analiz ediyor, tüm anlamlarını araştırıyor , etimolojisini yeniden icat ediyordu. Rahibeler tarafından yönetilen kamp okulunda en dikkatli olanıydı. Anlama arzusu susuzluk kadar acildi. Diğerleri ona "küçük profesör" diye takılıyorlardı. Ama umursamıyordu. Zamanla içindeki öfke daha soğuk, daha incelikli hale geldi. Artık bir çığlık, vahşi bir isyan değildi, hayır. Zihninde saklı keskin bir bıçak gibi daha derin bir şeye dönüşmüştü. Kendi kendine, belki de eğitim alırsa, dünyayı yeterince anlarsa, o isimsiz esaretin bir açığını, kaçmasına, kendini ve bizi de özgürleştirmesine olanak sağlayacak gizli bir geçidi bulabileceğini söyledi.

Her sabah güneş doğmadan önce kalkardı. Eski püskü bir leğende soğuk suyla yıkanır, sonra anneme günlük küçük işlerde yardım ederdi. Bize dağıtılan un ve pirinç tayınlarını getirirdi. Daha sonra, babama Katolik misyonundaki işlerinde yardımcı olmak için ona katıldı. Ama aklında geleceği planlar, derslerini tekrar eder, şiirler okurdu. Akşamları, herkes yorgun olduğunda, sesler sustuğunda, çalışmaya devam ederdi. Silgilerle dolu bir defter alır ve kaderi savuşturmak için sihirli formüller gibi kelimeler, cümleler, hesaplamalar, düşünceler yazardı. Bazen babam ona bakarak, o çocukta kendisinin hiç sahip olmadığı bir fırsat görürdü. Filistin Komünist Partisi aktivistleri, Yahudiler ve Araplar sayesinde okuma yazmayı öğrendiği, ekonomik ve sosyal gerçeklerle tanıştırıldığı Hayfa petrol rafinerisinde kendine yeni bir hayat kurmaya çalışmıştı. Ona, idealleri kapitalizme üstün gelirse Yahudilerin ve Arapların aynı kaderi paylaşacağını söylemişlerdi. Babam, genç bir Hristiyan olarak, inancından vazgeçmeyi reddetti. Kampta her pazar Katolik dini ayini düzenleniyordu.

Annem hariç hepimiz katılıyorduk. Ancak annem camiye gidiyor, ruhlarımızın kurtuluşu ve memleketimize dönebilmemiz için dua ediyordu.

On beş yaşında Moussa, kamptaki, hatta belki de çevredeki tüm çadır kentlerdeki en umut vadeden öğrenci olmuştu.İnsanlar ondan bahsediyordu, bazıları hayranlıkla, bazıları kıskançlıkla.Ama o onları duymuyordu bile; gördüğü tek şey kitapları, defterleri ve birisi olma, bir anlam ifade etme takıntısıydı.Doktor, avukat, belki de profesör olmayı hayal ediyordu.Bir şeyleri değiştirebilecek bilgiye ve güce sahip biri.Kampla özdeşleşmek istemiyordu.Okuduğu her satır, yaptığı her egzersiz, o lanetli toprağın sınırlarından, o kısıtlamalardan kaçmanın bir yoluydu.Yolun uzun olduğunu, hata yapmaya hakkı olmadığını biliyordu.Ama pes etmedi.Bir gün, o yeri terk edeceğini biliyordu.Bundan emindi.Tıpkı her sabah çadır kent üzerinde güneşin doğması kadar emindi.Üzerini kaplayan toz bir gün dökülecekti, bundan emindi, çünkü o sadece bir mülteci, O bir vaatti ve onun hayaliyle bir bütündü.Sönmeyi reddeden bir yaşam kıvılcımıydı.talihsizliğin çocuğu değildi.

Ama sonra umut tükendi. Ne zaman? Söylemek imkansız. Bir gün oldu, belki de Moussa hiçbir şeyin onu o yerden koparamayacağını, bunun bir yanılsama olduğunu ve iradesinin bile bir şeyleri değiştiremeyeceğini anladığında. Bir tutsak olarak kalacaktı. Eğitimli bir köle, ama diğerleri gibi bir köle. Sonunda kitaplarını terk etti. Sonra intikamdan, geri dönüşten, savaştan bahsetmeye başladı . Başka hiçbir şeye yer bırakmayan, sadece o üzüntü ve o öfkeye yer bırakan sabit fikirlerle saplantılıydı. 1965'te, yirmi iki yaşında, kamptan genç bir Müslüman kadınla evlendi. Ve sonunda diğerleri gibi, duvarları olmayan o hapishanede dolaşan bir hayalet oldu.

O yıllar boyunca kampta bükülmüş bir ağaç gibi büyüdüm. Anne babamın yaralarını hiçbir zaman gerçekten hissetmedim. Ama tıpkı kumun altında su arayan, kazmaya devam eden kökler gibi , onları kendime mal ettim. Her şeyi dinleyip hiçbir şey söylemeyen çocuklardan biriydim, binlerce soru soranlardan değil. Hikayeleri dinlemekten, özellikle de rahibelerin kateşizmde anlattığı büyük hikayelerden büyülenmiştim. İki din arasında büyüdüm. Çadır kentinin kenarında, varış noktalarına ulaşmış misyonerlerin kurduğu bir kulübe olan kilise vardı. İncilleri, duaları, tüm inançları bir sırt çantasında gelmişti. Ama bize İsa'dan, şefkatten, bağışlamadan bahseden, sert bakışlı ve kocaman yürekli bir kadın, bir

rahibeydi. Meseller anlattı, mezmurları öğretti, sevgiden, hayırseverlikten, kurtuluştan bahsetti. Açlık ve yoksunluk dünyasında yankı bulan sözlerdi bunlar. Ve sonra, biraz daha uzakta, annemin en sevdiği cami vardı. Sıfırdan inşa edilmiş, oluklu sac duvarlı ve branda çatılıydı. Yaşlı, yıpranmış ama gözleri canlı bir imam vardı; bana sureleri ve peygamberlerin kıssalarını öğretiyordu. Aslında, beni gerçekten ilgilendiren neredeyse tek şeyin bu olduğunu anlamıştı.

İmamımızın sesi yaşlılıktan dolayı zayıflamış, biraz kısıklaşmıştı, ama Kur'an'ı tatlılık ve anlayışla okurken sesinin en güzelini nasıl ortaya çıkaracağını biliyordu. Uzun zaman önce vefat etmiş olmasına rağmen, doğanın bir mucizesi sayesinde kulaklarım onu bugün bile duyuyor ve şarkıları zor zamanlarda beni teselli ediyor. Henüz bir çocuk olmama rağmen, onun iyiliği bende derin bir iz bıraktı. Yine de, ancak bugün ifade edebileceğim bir duyguyla, iki dünya arasında kalmış bir çocuk gibi, bir kayıkçı olarak kaldım. Belki de bir kayıkçı. Hikayelerin, dualaların, nehirler gibi bir araya gelen sözlerin kayıkçısı. Sureleri anlıyordum, ama aynı zamanda kıssaları da anlıyordum. Peygamberlerin ve azizlerin isimlerini biliyordum, tıpkı kardeşimin bana okuduğu hikayelerin isimlerini bildiğim gibi: d'Artagnan, Athos, Porthos ve Aramis. Kur'an'dan ayetler ve İncil'den pasajlar okumayı biliyordum. Bazen, yalnız kaldığımda, neler olabileceğini görmek için her şeyi birbirine karıştırırdım. Tanrı'nın benden intikam alıp almayacağını görmek için. Gökyüzünün kararıp kararmayacağını görmek için . Bir mezmurun arasına bir sure serpiştirerek okurdum. Tanrı ve Allah ile, İsa ve Muhammed ile aynı duada konuşur, Milady'ye yakarırdım. Sanki birbirlerini anlayabiliyorlarmış gibi, kelimelerin, dillerin, yüzyılların ötesinde, sınırlarımızı, kısıtlamalarımızı alaya alıyorlardı. İmamı sorguladım, rahibeyi sorguladım. Görünüşlerin, sessizliklerin, koşulların, ritüellerin, ayetlerin ötesinde. İnançların ötesinde. Kesinliklerin ötesinde. Bir bakıma, Kuran'daki meleklerin ve Yeni Ahit'teki elçilerin öykülerini bir araya getirerek kendi kişisel inancımı oluşturmuştum. Bu inanç bende hoşgörüyü uyandırmıştı. Başkaları içinse, ait olmaması gereken bir evrende kaybolmuş bir cin gibiydim .

Yıl 1966'ydı. Artık on sekiz yaşındaydım, fiziksel olarak on dört yaşında bir çocuğun görünümüne ve on yaşında bir çocuğun olgunluğuna sahiptim. Mart ayının bir akşamı, Katolik misyonundaki işten dönerken, babam tüm

aileyi, kardeşimi ve eşini de dahil olmak üzere, topladı ve ertesi gün ayrılışın planlandığını duyurdu. Ne ayrılışı? Belli ki bunu bilmeyen tek kişi bendim, çünkü herkes sevinçten çılgına dönmüş bir şekilde birbirine sarılıyordu. İlk vatanımı ve orada yaşamış olan tüm insanları sonsuza dek kaybediyordum.

Amleto
Jabaliya

Duraksar.Tanıdığı anlaşılan genç bir adam dükkana girer.Nabil, sıcakkanlı ve ilgili bir şekilde, onu rafların arasından yönlendirir.Bir raftan iki kitap alır.İlkini, Ömer Hayyam'ın şiirlerinden oluşan bir derlemeyi, ona uzatır ve neredeyse bir eczacı gibi, genç adamın kalp kırıklığını dindirmeye veya ona biraz cesaret aşılamaya çalıştığını hissedersiniz.Parasını reddeder ve kapıda vedalaşırlar.Eski kitapçınız yanınıza oturur ve dükkanda aradığı diğer kitabı ortaya koyar.

«Tiyatro sayesinde edebiyatı anladım.Ve hayatın da büyük bir bölümünü.Özellikle Shakespeare sayesinde, çünkü onun eserlerinde her şey var, özellikle de...» *Hamlet*...Diğer kitaplara benzemeyen bir kitap."

Ceketi yıpranmış, kenarları yıpranmaya başlamış.Hemen konuşmaya devam etmiyor, gözlem yapıyor.Her insanın zamana, sessizlik anlarına, kitabın yolunu bulmasına ihtiyacı olduğunu biliyor.Her hareketine eşlik eden hafif hışırtı, yavaş, düzenli, neredeyse algılanamaz nefes alışverişi, yazılı sayfaya sahip çıkmaya bir davet niteliğinde.Herkes kendi yoluyla giriyor...Etrafını saran kitapların, yalnızca kendisinin bildiği gizli yakınlıklar, ince bağlantılarla sınıflandırıldığını açıklıyor.Bir kompozisyon.Kütüphanesinde şiir tiyatroyla yan yana duruyor; Racine, Homer ve Kadaré, sınıflandırma, alfabetik sıra veya tür ne olursa olsun kardeşler.İstediği şey bu: kitapların sessizlik içinde konuşması, simyaların karanlıkta, ona rağmen, onunla birlikte yazılması.Yılların ağırlığı altında bükülmüş.Acele etmeden.Her zaman acele etmeden.

Yemek yemenizi öneriyor. Ayağa kalkıp, sandaletlerinin beton zeminde çıkardığı seslerle, adım adım arka odaya doğru ilerliyor. Birkaç dakika

sonra , çıtır salatalıklar ve sulu domatesler eşliğinde, taze bir peynir olan *labne ile geri dönüyor. Ayrıca, zeytinyağına batırılmış ve zaatar serpilmiş ekmek de ikram ediyor ; bu da ağzınızda hemen çimenli, topraksı, baharatlı bir tat bırakıyor.*

Sonra, sanki hiç durmamışsınız gibi, son cümlede bıraktığı yerden devam ederek hikayesine yeniden başlıyor.Aynı tonda, sakin ve düz bir sesle, o ana kadar hep benimsediği aynı ritimle.Rolünü oynayan bir oyuncu ve aynı zamanda tiyatroda bir seyirci gibi, sahnedeki spot ışığını kendine çeviriyor ve monoloğuna devam ediyor.

Tiyatroyu Jabaliya kampında keşfettim. Ve Hiam ile tanıştım. Ama henüz zamanı değil. Sırayla devam edelim. İki gün boyunca bir kamyonun arkasında yolculuk yaptık. Babam, Filistin Komünist Partisi'ndeki eski yoldaşlarının, özellikle de Gazze'nin kuzeyinde ona balıkçı olarak iş bulan ve tüm ailemizin yolculuk masraflarını karşılayan Mahfoud Adnan adlı birinin desteğinden faydalanmıştı . Babamın hayran olduğu, yetenekli bir adamdı. Savaşmış bir adamdı. Etiyopyalıların İtalyan işgaline, ardından İspanyol Cumhuriyetçilerine karşı mücadelesinde destek olmak için Arap Uluslararası Tugayları'nın bir parçası olmuştu. Ve 1948'de Araplar ve Yahudilerle birlikte İsrail Komünist Partisi olan Maki'yi kurmuştu.

İki yüz binden fazla mültecinin bulunduğu Cebeliye kampına vardığımızda, Akabete-i Ceber'deki gibi aşırı kalabalık hissi vardı. Her yerde çocuklar, çocuklar ve daha çok çocuk. Dört ayak üzerinde, anne babalarının kollarında, tozda yuvarlanıyorlar veya çılgınlar gibi koşuyorlardı. Ve sonra, beton duvarlara ve dikenli tellere yaslanmış, kumdan ve meraklı gözlerden daha iyi korunmak için peçelerle örtünmüş, ayaklarının dibinde veya kollarında büyük hasır sepetler taşıyan birkaç erkek ve sayısız kadından oluşan sonsuz sıralar vardı. Kamp, tüm Gazze Şeridi gibi Mısır kontrolü altındaydı ve biz devletsizdik. Birleşmiş Milletler Filistinli Mülteciler Yardım ve Çalışma Ajansı (UNRWA) tarafından sağlanan gıda dağıtımı , ordu tarafından yönetiliyordu. Amaç, sakinlerin kendi kendine yeterliliğine katkıda bulunmaktı. Ajans ayrıca temel eğitim, mesleki eğitim ve bazen de istihdam sağlıyordu.

Babamız bize Gazze'deki hayatı çok olumlu bir şekilde anlatmıştı.Bize yeni bir başlangıç, yeni bir fırsat yanılsaması vermek istiyordu; yerinden edilmiş insanlar olarak yaşadığımız rahatsızlığı, kaderini elinde tutan bir

ataerkil figürün kararlılığına dönüştürmeye çalıştı.Ama elinde hiçbir şey yoktu.Oradaki herkes gibi o da kaderin acımasız darbeleri ve askıda kalmış bir varoluşun vahşeti tarafından sürüklenip götürüldü.Bize Akabete-i Ceber kampının gerçek hayatlarımızın sadece karanlık bir parantezi, bir dipnotu olduğuna inandırmayı umuyordu.Ama çok sevdiği denizi yeniden keşfedeceği ve biz çocuklarını da denizle tanıştıracağı için mutluydu.

Aksi takdirde, kamp bir arı kovanını andırıyordu . Daha önce hiç bu kadar çok insan görmemiştim. Sakinlerinin çoğu, yirmi kilometreden daha az uzaklıktaki, şimdiki İsrail şehri Aşkelon'dan sürülmüştü. Jabaliya gayri resmi olarak mahallelere bölünmüştü ve her mahallede aslen aynı köyden gelen tüm aileler yaşıyordu. Bu kümeler, kolektif kimlik duygusunu güçlendiriyor ve bazı bölgelerde aşırı nüfusu daha da artırıyordu. Dar, kıvrımlı sokaklardan oluşan gerçek bir karmaşaydı, bazen iki kişinin bile zar zor geçebileceği kadar dardı. Konutlar, önceden herhangi bir planlama yapılmadan bir araya toplanmış gibiydi. Bir baskı ve hapsolma duygusu ortaya çıktı. Evlerin düz çatıları, brandalarla kaplı oluklu sacdan yapılmıştı. Duvarlar beton bloklardan veya kaba betondan yapılmıştı, genellikle çatlak ve bazen tahta kalaslar veya metal levhalarla güçlendirilmişti. Hava her zaman ağırdı, kışın dondurucu, yazın boğucuydu. Yemekler genellikle açık havada, odun veya gazyağıyla yakılan derme çatma bir şöminede pişirilirdi. Keskin kokular, toz, yanan plastik ve durgun nemin karışımı. Ama her şeyin üstünde, yemek pişirmenin neşeli kokusu, sıcak taşların üzerinde pişen ekmeğin veya kaynayan nane çayının kokusu hakimdi.

Gökyüzü bizimle birlikte ağlamaya başladı.Gri kum her şeyi kapladı; kıyafetlerimizi, yüzlerimizi.İnsanlar bile bu hüzünlü renk paletine karışmış gibiydi, yüz hatları yorgunlukla belirginleşmişti.Kimsenin resmetmek istemediği bir tablo, bir kâbustan çalınmış bir sahne gibiydi.Sadece birkaç yaşam belirtisi kalmıştı: bir kadının rengarenk İslami başörtüsü, bir çocuğun oyun oynarken çıkardığı gürültülü tişörtü.

Geceleyin, nemli, bazen dondurucu soğuk, hain ve sinsi bir şekilde sizi bir mengene gibi kavrar ve her yere sızardı.Karanlıkta, gölgeler yavaşça hareket eder, aramızda dolaşan bir hayalet tiyatrosu gibiydi.Kayıp bir atamız, Balad el-Şeyh'ten misafirperver bir komşu veya belki de Akabate Cber'den bir oyun arkadaşı gibi rahatsız edici veya dokunaklı karakterler gördük.

Çevremizde bizimkine benzer aileler vardı. Yerde oturan yaşlılar, zamanın geçişini izleyen çiftler ve diğer çocuklar. Geceleyin gürültü azalırdı, ama kamp asla tamamen sessiz olmazdı. Başıboş köpeklerin havlamaları düzenli olarak karanlığı delerdi. Bazen uzaktan gelen bir çığlık kasveti delerdi. Birisi aniden delirmişti. Bu çığlıklar uzun süre havada asılı kalırdı. Ve şimdi, sıra kimdeydi?

Ama Cebeliye tamamen felaket değildi. Hayatımız iyileşiyordu. Babamın balıkçı olarak kazandığı paranın büyük bir kısmı balıktan geliyordu. 1948'de çadır kentlerde veya daha varlıklı olanların kendi mülklerinde veya kiralık evlerinde konaklamayı bekleyen çok sayıda yerinden edilmiş insanı ağırlayan bazı Gazalı ailelerle arkadaş olmuştuk. Ancak kaçınılmaz olarak, yerli halk ile yeni gelenler arasında gerilimler vardı. İki grup arasında evlilikler nadirdi. Gazalı bir kadınla tanıştım. BM misyonu, okulun yakınında tiyatro faaliyetleri için küçük bir alan kurmuştu. Esasen, sıraların yerine daire şeklinde dizilmiş çimento ve beton bloklar , ortada, herhangi bir destek olmadan, tozdan bir halka içinde sahne. On yedi yaşındayken, can sıkıntısından ölmemek için tiyatro derslerine katıldım. Orada Fransız bir yazar vardı, gölgeli, çok beyaz bir adam, onu böyle hatırlıyorum: beyazlığı ve yuvarlak, hafifçe çarpık gözlükleri. Kampta uyumsuz bir notaydı, yine de herkes onu seviyordu. Onda tarif edilmesi zor, fazladan bir şey vardı. Belki de bizimle çalışmayı gerçekten sevdiğini ve bize yardım etmek istediğini hissettik. Bu yüzden, bir oyun sahnelemek istediğini söylediğinde, bizi yaş gruplarına ayırarak, herkes ona güvendi. Yetişkinler bile. Geceleyin, kamyonların ve arabaların farları altında gösteri yaptık.

Benim yaşımdakiler için *Hamlet'i* seçmişti
. Ve başrolü bana verdi. Hiam ise Ophelia'ydı. Haftalarca rollerimizi tekrar ederek birbirimizi tanımayı ve sevmeyi öğrendik, kendi kelimelerimiz olmayan kelimeleri telaffuz ediyorduk. O harikaydı, son derece profesyoneldi. Ben daha çok amatördüm ve yanıtlarımı ve monologlarımı öğrenmek için zamana ihtiyacım vardı. Görevden kurtarılan Arapçaya çevrilmiş bir versiyonun on kopyası elimizdeydi. Sahne sadeydi; Fransız yazar Shakespeare'in diline, daha doğrusu Shakespeare'in Arapçasına dikkat çekmek istiyordu (gülüyor). Kış sonundan bahara kadar prova yaptık ve metni yavaş yavaş öğrendikçe, opera provaları giderek daha geç saatlere, gecenin ortasına kadar uzandı. Ve günler uzadıkça, sahnede daha da uzun

süre, alacakaranlığa kadar kaldık. Mutsuzluktan çalınmış, askıda kalmış anlardı bunlar. Oyunculuk yaptığımız sürece mutluyduk. Konuşmaya gerek kalmadan, Hiam ile aramdaki yakınlık daha da derinleşti, daha da otantik hale geldi. Açılış gecesi bir zaferdi. Ve kelimelerin gücünü, edebiyatın kuvvetini anladım. Sıradan insanlar bile, okuma yazma bilmeyenler bile, metni kendi yöntemleriyle anlıyor, sanki özellikle onlar için yazılmış gibi görünen ayrıntıları fark ediyorlardı. Bir cümleyi hemen anladılar, diğerini anlamadılar ama önemli değildi; ilk cümle onları derinden etkiledi. Seyirciler arasında çocuklar kralı paramparça etmek istediler, Hamlet'in tarafını tuttular, gerçeklik ve kurgu arasındaki çizgi bulanıklaştı. Kamptaki en güzel anım muhtemelen bu. Alkışlar, Fransız adamın önce bembeyaz kesilmesi, sonra vedalaşırken birden kıpkırmızı olması, bize sarılması, gözyaşları içinde olması. Biz de öyle. Ve eşimle tanışmam, en güzel buluşma.

Kitapçı duygulanmış görünüyor, eserin eski bir baskısını açıyor, Arapça bir pasaj okuyor ve ardından tercüme ediyor: *Kendine karşı dürüst ol;*

gece gibi, bundan sonra gelmesi gereken şey

günlük,

Hiç kimseye karşı sahtekar olamazsın.[*]

[*]William Shakespeare,*Hamlet*, I.III, Eugenio Montale'nin çevirisinde (*I drammi dialetici*, i Meridiani Mondadori 1977, s.73).

Eğer Bu Bir Erkekse
Jabaliya

Nabil ayağa kalkar. Raftan başka bir kitap alır, birkaç sayfa çevirir ve hemen durur. " *Eğer Bu Bir İnsan İse"* kitabının kapağını tanırım .
Şunları okur: "Tarihte ve hayatta bazen acımasız bir yasa sezilir; bu yasa 'sahip olana daha çok verilir, sahip olmayandan alınır' der . "

Sonra size bakıp şöyle diyor: "İnanıyorum ki Primo Levi hayatımı kurtardı. O gün olanlar hakkında konuşmakta hâlâ zorlanıyorum. Neredeyse her sabah uyanıp kardeşimin elini arıyorum. Gözlerim beni gerçekle yüzleşmeye zorlamadan önce, onu tekrar bulmama yardım etmesi için Tanrı'ya dua ediyorum. Onun kurban olmasını , ama sadece korkunç kabusumda olmasını diliyorum. Sonra bakışlarım yalnızlığıma düşüyor. Başımın üstünde çadır örtüsü yok, sadece dökülen sıva var. Demek ki gerçekten olmuş. Gerçekten kaybolmuş. Affettim. Zaman aldı, çok zaman. Ama hiçbir mesaj anılarımı silmedi. Hiçbir mesaj, orada olan, şimdi giden ve bir daha asla olmayacak olanı unutturmadı."
Nabil dedi.
Cebeliye aynı zamanda vicdanların uyanmasına da elverişli bir yerdi.Babam bir sendika kurma fikrine sahipti ve ilk adımları atmıştı.Babamın teşvikiyle kardeşim de toplantılara katılmaktan çekinmedi ve sesini duyurmaya başladı.Musa da özellikle davanın aktivistleri tarafından önerilen kitapları okumaya yeniden başladı.

1967 Nisan başlarında söylentiler yayılmaya başladı ve hızla yayıldı. Görünüşe göre, Golan Tepeleri üzerinde İsrailliler tarafından yedi Suriye

uçağı düşürülmüştü . Filistinli komandoların komşularımız ve işgalcilerimiz yakınlarında baskınlar düzenlediği ve olayların giderek arttığı söyleniyordu. Mısırlılar sınırlarda asker yığıyordu, Nasır Sina'yı yeniden askerileştirmek istiyordu. Yorumlar ve tahminler çoğaldı. Ardından Tiran Boğazı'nın kapatılması ve Eilat limanının abluka altına alınması konuşulmaya başlandı. Savaş kaçınılmaz görünüyordu. En kötümser olanlar, İsrail'in 1956'da Gazze Şeridi'ni işgal ettiğini ve ancak büyük güçlerin baskısı altında oradan ayrıldığını hatırlıyordu. Ama yapılacak bir şey yoktu: Kurtarıcı bir çatışma olasılığı kamptaki herkesi büyülemişti. Aniden umut yeniden doğdu. Sonunda eve dönecektik. Yazılıydı, kesindi. Bu sefer başaracaktık. Sonra ağladık, birbirimize sarıldık, hatta bazıları eşyalarını toplamaya bile kalkıştı. Çadır kenti tamamen muazzam bir umut çığlığından ibaretti. Her zaman çok temkinli olan babam bile kendi kendine belki... diye düşünüp duruyordu.

Umut kısa sürdü. 5-10 Haziran tarihleri arasında, altı günlük çatışmanın ardından İsrailliler bizi paramparça ettiler. Arap hava kuvvetlerini yere seren sürpriz bir saldırıyla inisiyatifi ele geçirmişlerdi. Gerisi onlar için çocuk oyuncağıydı, bir formaliteyi tamamlamak gibiydi. Filistinliler için sonuçlar özellikle acımasızdı. Büyük toprak kayıpları, İsrail'in Kudüs'e girişi. Ve Gazze'deki bizler için kıyamet. Aslında, taarruzun başlangıcında, çatışma sesleri Cebeliye'ye yaklaştığı anda, durumun korkunç olacağı hemen belli oldu. Kimse kaçamazdı. Filistinliler ve az sayıdaki Mısırlı, cesaretlerine rağmen şaşkına döndüler. Kampın içinde de çatışmaların yaşanacağını nasıl hayal edebilirdik? Ta ki askerlerimiz bizden siper kazmamızı isteyene kadar. 6 Haziran'da kaderimiz mühürlendi.

Jabaliya kesinlikle bir cennet değildi, ama orada hayatımızı yaşayabiliyorduk. Büyüyorduk, büyükannem ve büyükbabam yavaş yavaş yaşlanıyordu ve biz de buna alışmıştık. Başlangıçta, hava kuvvetleri kampın savunmasını zayıflatmak için saldırılar düzenledi. Duman yoğundu, panik tamdı. Annem eşyaları toplayıp sonra fırlatıyor, kimsenin anlamadığı emirler bağırıyordu. Ablam duvara yapışmış, gözleri fal taşı gibi açık, taş gibi sessizdi. Babam, şaşkın bir halde, bizi korumaya çalışıyordu. Pencere gibi olan anahtar deliğinden dışarı baktım. Sokak sarıydı, ışık dumanla karışmıştı. Havada sıcak metal, dizel, ölüm kokusu vardı. Ve sonra tanklar. Önce uzaktan, boğuk bir kükreme. İlk titreşimler yerden geliyordu, bir

kalbin atışı gibi. Ama benim kalbim değil, hayır. Tankların paletlerinin altında yerin sarsılmasının sesiydi. Duyabileceğiniz bir ses değildi. Tüm vücudunuzda hissedebileceğiniz bir gürültüydü. Bacaklarınızda yükselen, kemiklerinize kadar donduran, mağara gibi bir kükreme. Sonra daha da şiddetlendi, sanki yerin kendisi bizi yutmak istiyormuş gibi. Kulübemizin, o derme çatma duvarlar, titreşmeye başladı. Başımızın üzerindeki branda çılgın bir davul gibi gümbür gümbür ses çıkarıyordu. Ve sonra onları gördük. Devasa, ağır. Her şey kırmızıydı: ışık, gökyüzü, hatta toz bile. Kırmızı ve siyah, sanki dünya o gün patlamaya karar vermişti. Çünkü tanklar, o demir canavarlar, her şeyi ezip geçiyordu. Duvarlar sallanıyor, çocuklar ağlıyordu. Barakalar, cesetler, gölgeler. Her şey yıkılıyordu. Her şey.

Sonunda evden çıktık.Orada aptal gibi durdum, dünyanın gözümün önünden kayboluşunu izledim.Her yerde silah sesleri vardı, nefes almakta zorlanıyordum.Hava o kadar ağırdı ki boğazım yanıyordu.Sürekli kurşunların vızıltısı, başımın üstünde uçuşan duvar parçaları.Bir an için gözlerimi kapattım.Ama daha da kötüsü vardı: kadınların ve çocukların çığlıkları, yaralıların feryatları.Ve o durmak bilmeyen uğultu, sanki ayaklarımın altında bir volkan patlamış gibiydi.

Biraz sakinlik geri döndüğünde, kendimi ailemle birkaç sokak ötede buldum. Sonra her şey çok hızlı oldu. Arkamızdan bir tankın geldiğini gördüm. Büyükannem ve büyükbabam hareket etmeye bile vakit bulamadılar. Bir saniye içinde, tanklardan birinin altında kalarak yok oldular . Moussa onları kurtarmaya çalışarak onlara doğru koştu. Göğsüne isabet eden tek bir kurşun onu olduğu yerde durdurdu. Gömleğine parlak kırmızı bir leke yayıldı. Yavaşça, onurlu bir şekilde yere yığıldı. Sonra yan tarafına düştü. Askerler silahlarını dehşete kapılmış aileme doğrulturken ona doğru koştum. Yerde yatarken Moussa şefkatle saçlarımı okşadı. Bana cılız bir gülümseme verdi ve aniden kolumdan tuttu: "Oku. Çıldırana kadar oku. Ama oku, küçük kardeşim, oku." Başını geriye attı. Gözleri son bir kez Gazze semalarına baktı. Askerlere baktım ve gözlerim onlara cehennemi vaat etti. Geri çekildiklerini ve yollarına devam ettiklerini gördüm. O anda çocukluğumu geride bıraktığımı ve her şeyimi kaybettiğimi düşündüm. Başka hiçbir şey bilmiyorum.

*Primo Levi,*Eğer Bu Bir İnsan İse*, Torino, Einaudi, 1989, s.91.

Eyüp Kitabı
Cebeliye,

Uzun süre yere bakıyor.Gözleri bir an daha etrafta dolaşıyor, sonra kapı eşiğinde yanınıza oturuyor.Elini bacağınıza koyuyor, size bakıyor ve sonunda, tüm mutsuzluğuna rağmen, büyülü, ışıl ışıl bir gülümsemeyle gülümsüyor.

"Hadi yürüyüşe çıkalım, dostum."

Cebinde bulunan güzel bir Medjool hurmasını size uzatıyor ve kendisi için de bir tane daha çıkarıyor.Diliyle küçük sesler çıkararak ve gözlerini kısarak çiğniyor; belki de şehrin karanlık düşüncelerini ve acı atmosferini kovmak için.Çocukluğun, kaygısızlığın, saflığın zamanını, kısa bir anlığına da olsa yeniden keşfetmek için.

Birlikte ara sokaklarda yürüyorsunuz. Yaklaşık elli metre. Bu sefer burnunuzu gıdıklayan kahve kokusu. Tencerede cızırdayan, güçlü, baharatlı bir kahve, kokusu sokağı dolduruyor, sıcak metal ızgarada yavaşça pişen ekmeğin tatlı, sıcak kokusuyla karışıyor. Buğday kokusu, besleyici toprak kokusu. Güven verici, neredeyse samimi kokular. Gazze'nin bir zamanlar olduğu halinin kalıntıları. Yaşlı insanların zeytin ağaçlarının gölgesinde, enkaz altında kalma tehlikesinden endişe etmeden vakit geçirebildikleri yerler. Kafelerde insanlar biraz daha uzun süre oyalanıyor. Oturup çaylarını yudumluyorlar. Sokak boyunca sıralanmış masalar, tartışmasız, hafif sohbetlere olanak sağlıyor; insanlar aile, iş, mahallenin son haberleri hakkında konuşuyor. Ayrıca son olayları, gelişen durumu hatırlıyorlar. Erkekler sigara içiyor, geçenleri izliyor. Duman kıvrımları sıcak havayla karışıyor. Arada bir Rim Banna'nın bir şarkısını mırıldanıyoruz.

Yolumuza devam ediyoruz. Hala aynı yoldayız, ama manzara tamamen değişmiş. Burada mahalle harabe halinde. Bakışlarımız sokak boyunca, harabelerin arasında ve ayakta kalanların üzerinde dolaşıyor.

"İşte Hafız," diyor Nabil, kaftan giymiş yaşlı bir adama işaret ederek.Küçük mangalı, derme çatma bir tabure üzerinde duruyor ve yavaşça tütüyor.Demir çaydanlık ezilmiş ama yine de gün ışığında parıldıyor.Hafız, her müşterisine Nabil'in dükkanında yaptığı gibi titiz bir yavaşlıkla hizmet ediyor, kehribar rengi sıvıyı asla taşmadan döküyor.Dükkanı küçücük, iki yıkık bina arasında ince bir şerit.Nabil sizi tanıştırıyor.Hafız'ın gözleri parlıyor.Elinizi sıcak bir şekilde sıkıyor.İkisinin eski dost olduğu belli.Hafız çaydanlığına ve müşterilerine geri dönüyor.

Biliyorsunuz, o benim için bir arkadaştan öte, bir kardeş gibi.O da artık yaşlı.Benim gibi kederli.Hafız'la Jabaliya kampına vardığımızdan kısa bir süre sonra tanıştım.Aynı yaştaki diğer çocuklarla küçük bir grup oluşturduk.Hepsi Müslümandı ama benim Hristiyan olmam umurunda değildi. Anne ve babası kamp saldırısı sırasında gözlerinin önünde öldürüldü . Kültürümüzde yetimler kutsaldır.Hafız ve üç kız kardeşi ailemizin birer üyesi gibi oldular.

Hafız ve ben okuma ve yazma zevkini paylaşıyorduk . O, gerçeği anlatmak, adaletsizliği kınamak, savaş suçlarını rapor ederek bağlılığını göstermek istiyordu. O zamanlar hep "Tanık ol" derdi. Unutmamak için. Unutulmamak için. Gazeteci olmayı hayal ediyordu. Kamptan sonra, daha uzun yıllar süren sürgünden sonra, Hiam ve Hafız ile birlikte üniversiteye gitme fırsatım oldu. Hiam doktor olmak istiyordu, ben profesör, Hafız gazeteci. Ayrılmaz bir üçlü. Yirmili yaşlarımız. Ama bu başka bir hikaye.

İsrail güçleri Cebeliye'nin kontrolünü ele geçirdikten sonra Gazze Şeridi'nin tamamında askeri bir yönetim kurdu. Bunun otuz sekiz yıl süreceğini hayal etseydik... Sanırım hepimiz delirirdik. Bir bölgenin işgali, zaten var olan bir dünyayı değiştirme riskini taşır, ancak biz bunu hafife alma eğilimindeyiz. Her yerde hissedilen bir baskı altında hayatta kalmak zorundaydık. Acı her yerdeydi. Soluduğumuz havaya sinmişti, kalplerimize ağırlık veriyordu ve hatta rüyalarımıza bile sızıyordu. Kaos, aşağılanma, yıkım. Birçok Filistinli, tüm hayatları boyunca bu durumdan başka bir şey bilmiyor. Ve birçok İsrailli, tüm hayatları boyunca Filistinlileri yalnızca terörist olarak görüyor. Bu tersine çevrilmiş imgeler, uzlaşmanın

imkansızlığını açıklıyor. Ama o zaman bunca yıl boyunca işlerin böyle devam etmesi nasıl mümkün oldu? Belki de her şeye alışıyoruz.

Bulabildiğim her şeyi okudum. Bir gün misyonda, Fransız bir rahibe olan Rahibe Mathilde bana *Eyüp Kitabı'nı verdi . Düzenli olarak bu kitap hakkında konuşurduk. O, zekânın, iyiliğin ve nezaketin vücut bulmuş haliydi. Acıyı anlamak istiyorsam, bu kitabın beni sarmasına izin vermemi istedi. Kendi acımı ve özellikle başkalarının acısını. Sırtımı duvara dayayarak okurken, kendimi Eyüp'ün karşısında, aşkınlık tarafından ezilmiş bir varlık olarak buldum. Tanrı'nın sürekli sınadığı bir birey. Her şeyini kaybeden –sürüsünü, çocuklarını, sağlığını– ve hayatının enkazı arasında yalnız başına kalan biri. Bir varlık, metnin inanılmaz bir anlık etkisi hissettim; sanki bizim için, varoluşumuzun o anında yazılmış gibiydi. Derin ve şiddetli bir şey. Eyüp sadece İncil'deki bir figür, bir karakter değildi. Hayır, daha fazlasıydı, hayatımın, durumumuzun sonsuz acısının, bitmeyen yoksulluğun, hiçbir sebep yokken buraya atılmış olmanın, tek yoldaşımızın ıssızlık olmasının bir yansımasıydı. Eyüp, Tanrı'nın onu neden toz içinde çürümeye terk ettiğini anlamamıştı. Ben de burada ne yaptığımızı, acı çektiğimizi anlamamıştım. Ve hâlâ acı çekiyoruz. Lanetimiz. Haksız. Tüm lanetler gibi. Ve sonra, Eyüp'ün bastırılmış isyanı vardı. İçindeki o sessiz çığlık, derinlerdeki o feryat. Tanrı'ya yöneltilen o soru: 'Neden? Neden ben?' Biz de aynı soruyu dünyaya ve İsrail'e sorduk: 'Neden? Neden biz?' Başımı o kadar sık eğerek ben de o öfkeyi hissettim. Ve zayıfları, masumları acımasızca cezalandıran o Tanrı'ya lanet etme isteği duydum. Böcekleri eziyet eden zalim bir çocuk gibi. Kendimi Eyüp'te tanıdım. Şüphelerinde, anlama arzusunda, sebebi, açıklamayı kavrama isteğinde. Bu kaosun içinde bir mantık olup olmadığını anlamaya çalışmasında.*

Ama Eyüp sonunda boyun eğmiş, kabullenmiş, anlaşılmaz olan karşısında başını eğmişti. Tıpkı benim her zaman yaptığım gibi. Ve bu, bu beni öfkelendirdi. Hayatımda ilk kez. Musa'nın ölümünde, İsrail askerlerinden tüm gücümle nefret etmiştim. Öfkesiz bir imha. Mutlak bir anlaşılmazlık. Eyüp'ün sonunu okumak bana mideme bir yumruk gibi geldi. Eyüp kabulleniyor, boyun eğiyor, acı kaderine 'Amin' diyor. Ben bunu yapamadım. Aniden, o Eyüp olmaya devam etmeyi reddettim. Ailemin ölümüne, arkadaşlarımın aşağılanmalarına ve acılarına inatla razı olsaydım... Ben de ölürdüm. Ya da ölmüş gibi hissederdim. Eyüp'ten geriye

kalan şey, anlama ihtiyacıydı. Ne pahasına olursa olsun anlama ihtiyacı. Nedenini, nasılını yorulmadan arama ihtiyacı. Ve o ölümcül hapishaneden nasıl kaçılacağını. Kardeşim bana anahtarı verdi.

Cesaretimi topladım ve kamptaki birkaç öğretmenden biri olan Ebu Halil'in kapısını çalmaya gittim.Ona daha önce hiç bir şey sormaya cesaret edememiştim.Cebeliye'deki en harap evlerden birinde yaşıyordu.Ama içerisi düzenli ve temizdi.Bana baktı ve "Kitaplar için geliyorsun, değil mi?" dedi. Kardeşimle tanışmıştı.Ve ben daha bir şey söyleyemeden kendimi bir düzine cilt kitap tutarken buldum.

Şairlerin sözleri beni özellikle derinden etkiledi.Kayıptan, umuttan, mücadeleden bahsettikleri için beni derinden etkilediler.Şiirlerinde hayatımın, kampın, ailemin, halkımın yankılarını duydum.Şiirleri doğrudan ruhuma hitap etti.Bir gün Ebu Halil bana, 'Şairler, hissettiklerimizi ama ifade edemediklerimizi yakalarlar' dedi.

İlyada ve *Odysseia* vardı .
Belki de okuma açısından en çok değer verdiğim anılarım bunlar. Bu şiirleri Hiam'a her gece yüksek sesle okurdum. Sanki masallarmış gibi. Truvalılar için, Aşil için titrerdim, atın kurnazlığına hayran kalırdım, Atinalıları barbarlıkları için lanetlerdim, göklerin Ulysses ve adamlarına merhamet etmesi için dua ederdim. İmkansız dönüş, yolculuğun bitmek bilmeyen riskleri, onları biliyordum, ben ve arkadaşlarım biliyorduk. Hangi tanrıyı gücendirmiştik de kendimizi rüzgârda savrulan dallar gibi bulmuştuk? Tüm bu ölümleri hak etmek için hangi fedakarlığı yapmamıştık?

Açlığım, ilham perilerinin sevenleriyle sınırlı kalmadı. Her şeyi okumak istedim. Gittikçe daha fazlasını. Sanki bir ateşe yakalanmış gibiydim. Hikayeler, denemeler, dini metinler, dergiler. Hatta eski, terk edilmiş gazeteler bile. Anlamak, kaçmak, büyümek, nefes almak, ayrılmak istedim. Ve aynı zamanda başkalarına da faydalı olmak istedim. Bir gün, Ebu Halil bana daha önce okuduğum hiçbir şeye benzemeyen bir kitap verdi. Yeni yazılmış bir denemeydi. Başlığı " *Yeryüzünün Zavallıları" ydı . Yazarı Frantz Fanon'du. Sömürgecilik karşıtlığı üzerine yazılmış bu güçlü metin benim rehberim oldu. Fanon, ezilen halkların onurları için mücadelelerini anlatıyordu. Bu kitap bana isyanın sadece gerekli değil, aynı zamanda meşru olduğu fikrini açtı. Sanki bana bir görev, bir ders emanet etmiş gibi ve bunu başkalarına aktarmam için bana güvenmiş gibi ondan çıktım.*

"Nabil, sence sözler bizi kurtaracak mı?"diye sordular arkadaşlarım.Cevabım evetti.Şimdi artık emin değilim.Şimdi sessizlik kurtarır derdim.Gerçek aynı: hiçbir şey baskıyı deviremez, ama zihin kaçabilir.

Zamanla günlük tutmaya başladım. Düşüncelerimi, okuduğum kitaplar hakkındaki yorumlarımı yazdım. Hikayelerden veya şiirlerden ilham alarak eskizler çizdim. Sonra kız kardeşim Meryem, bir kütüphane kurma fikrini ortaya attı. Onun ve Ebu Halil'in yardımıyla, kamptaki diğer gençlerle paylaşmak üzere her türden eser toplamaya başladım. Ayrıca okuma akşamları da düzenledik. Hafız şiirler, romanlardan alıntılar veya denemeler okurdu. Büyülü anlardı. Orada, sefaletimiz içinde donakalmış bir halde otururduk, ama birkaç saatliğine başka bir yerdeydik. Bir gün Ebu Halil bana şöyle dedi: 'Nabil, sen sadece bir okuyucu değilsin. Bilgi taşıyıcısı oldun. Bunu aktarmaya devam et.'"

Yangını
Kahire

Paradoksal olarak, ailemiz için işler iyileşmişti. Babam çok çalışmış, rütbe atlamış ve mürettebat şefi olmuştu. Sonra, tüm birikimiyle küçük bir tekne almıştı – aslında o kadar da küçük değildi – ve bağımsız olarak çalışabilmek için haftalarca onu restore etmişti. Ancak, bize mesleği öğretmeyi reddetti. Çocuklarının eğitim görmesini istiyordu ve bunun için çok çalışmıştı. Tek sloganı şuydu: 'Çalışın! Sabahtan akşama ve akşamdan sabaha.' Gazze Şeridi'nde balıkçılık önemlidir. Denize yapışık bu kara parçasında, her zaman halkın geçim kaynağı olmuştur. Aslında denizde kuraklık veya ürün kıtlığı bile yoktur. Onu gemiye almamız için ısrar etmek zorunda kaldık. O anlarda yeni bir özgürlük hissettim. Yüzüme vuran, aynı anda hem vuran hem de okşayan görünmez bir el gibi rüzgarı hissettim. Açgözlü, acımasız, vahşi bir rüzgar, tuz ve öfke dolu, sizi soyan bir rüzgar. Soğuk bir bıçak ve ateşli bir ısırık, sanki hava derinizi yırtmaya, izler bırakmaya, oluklar açmaya çalışıyormuş gibi. Artık nefesinizi kontrol edemiyordunuz, ama bu asla yeterli değildi, o rüzgar kulağınızda çığlık atıyordu. Hayvansı bir çığlık, boğuk ve muazzam. Çürümüş deniz yosunu ve iç organları çıkarılmış balıkların keskin kokusunu yüzünüze fırlattı. Zorlayan, dayatan bir rüzgar. Ve aynı zamanda, bu şiddette bir heyecan vardı. Aniden gelen, neredeyse acı verici bir saflık hissi. Babam dümeni sıkıca tutuyordu, ama ben, onun teknesinde, savruluyordum. Ayaklarımın altında, tahta sanki canlıymış gibi, sanki içe doğru çökecekmiş gibi inliyordu. Hayatın böyle bir enerjiyle aktığını hiç hissetmemiştim ve babamla paylaştığım o anların özel bir anlamı vardı... Onun yanında olmanın gururu, onun gibi bir babaya sahip olmanın gururu, bizim için olan

hırsının gururu. Ve dolayısıyla, fedakarlığının gururu. Ağı toplama zamanı geldiğinde, sonunda Santiago'ya kılıç balığıyla yardım edebilen Hemingway'in Manolin'i gibi hissettim.

Ebu Halil, Kudüs İbrani Üniversitesi'nde öğretim üyesiydi. Bunu hiç saklamadı ve her halükarda, Hafız, Hiam ve Meryem ile birlikte oraya gidebilmem onun sayesinde oldu. Diğer beş gençle birlikte Kahire'deki bir üniversite kursuna katılmak üzere seçilmiştik. Yaz boyunca, ayrılmadan önce, UNRWA için tercüman olarak çalışarak biraz para biriktirdim. Halil bana bir açık pozisyon olduğunu söylemişti; Gazze'deki ofisleri için bir tercüman arıyorlardı. Başvurmamı teşvik etti. Ve böylece, iki ay boyunca bu BM kuruluşunda çalıştım. Henüz yirmi yaşındaydım ve bana görevimin yerel temsilcilere mülteci çadır kentlerine yaptıkları ziyaretlerde eşlik etmek, tercümanlık yapmak ve rapor yazmak olacağını açıklamışlardı. O zamana kadar, babamla denize yaptığım geziler dışında, Cebeliye'den hiç ayrılmamıştım, ancak yeni işimin ilk gününde, Gazze Şeridi'nin güneyindeki Han Yunus kampını gezdim. Sağlık ihtiyaçlarımı değerlendirmek için gelen İsviçreli bir doktor için tercümanlık yapıyordum. Günün sonunda elimi sıktı ve Fransızca olarak, "Nabil, çok yeteneklisin. İyi çalışmalarına devam et." dedi.

Kısacası, bu işin basit bir çeviriden çok daha öteye gittiğini fark ettim. Halkımla dış dünya arasında bir köprü olmuştum. Çektiğimiz acıları, ihtiyaçlarımızı, umutlarımızı, mülteci kampında yaşamanın ne anlama geldiğini çoğu zaman bilmeyen yabancılara anlatıyordum. Ama bu rol aynı zamanda bir yük de oldu. Her cevapsız yardım çağrısını çevirdiğimde, müdahale edememenin tüm dünyayı etkilediğini fark ettim. Halkımın sefaletini her gün, yakından ve ülkenin her yerinde gördüm. Yeni doğan bebekleri için süt arayan çaresiz anneler. Temel bakıma erişimi olmayan hasta çocuklar. İsrail tarafından en dayanıklı yapı malzemelerinin yasaklanması nedeniyle yağmurda yıkılan evler. Birinin yazdığı gibi, "felaketin korkunç anarşisi". Her rapor yazdığımda, gurur ve suçluluk karışımı bir duygu hissettim. Faydalı olmaktan gurur, daha fazlasını yapamamaktan suçluluk.

Konuşması aniden kesiliyor.Onunla karşılaştığınızdan beri ilk kez, kitapçının perişan halde olduğunu görüyorsunuz.Tek kelime edemiyor.Başını öne eğiyor.Nabil'in gözleri kararmış.Acı ve nostalji, keder

ve kayıp, aniden ağır ve yorgun bir şekilde göz kapaklarının altında beliriyor.Çocukluğunun geçtiği yerleri bir daha asla göremeyecek.Hafız çayla geliyor.Arkadaşının ani melankolisini hemen hissediyor. Birkaç dakika yanına oturuyor , omzunu okşuyor ve onu güldüren Arapça bir şeyler söylüyor.Bunu sizin için tercüme ediyor: "Gazze'de bir Filistinli, omzunda bir baykuşla sokakta yürüyor.Meraklı bir İsrail askeri ona, 'Neden yanında baykuş taşıyorsun?' diye soruyor.Filistinli, 'Baykuş değil, avukatım,' diye cevap veriyor.Asker gülüyor.'Avukatın mı?!'Baykuş başını çevirip mırıldanıyor, 'Cevap verme, seni tuzağa düşürmeye çalışıyor.'"

Nabil size nazikçe gülümsüyor.Sonra hikayesine devam ediyor.

Abu Halil sayesinde ve UNRWA'nın yardımıyla Mısır'daki kursumuz için burs aldık.Kız kardeşim Maryam da aynı şekilde burs aldı. Bu,genellikle daha varlıklı kesime tanınan bir ayrıcalıktı.Ve kız kardeşime zamanını boşa harcadığını, evlenip çocuk sahibi olmasının daha iyi olacağını söyleyip duranlar da vardı.

Ekim ayında küçük grubumuz Kahire Üniversitesi'ne ayak bastı. Babam Mısır sınırına kadar bize eşlik etti. Büyük dünyanın büyüleyici güzelliğini keşfettik. Yirmi yaşındaydık ve ayrılmaz ikiliydik. Kahire'ye yerleşmek hiç de kolay değildi: şehir devasa, hareketli, gürültülü ve tamamen farklı bir kültüre sahipti. Üniversite, şehir içinde bir şehirdi. Yüzlerce öğrenciyle birlikte bir yurtta yaşıyorduk. Kızlar bir tarafta, erkekler diğer tarafta. Dersler başlamıştı ve birçok hayalimiz ve idealimiz vardı. Hafız gazeteci olmak istiyordu. Kız kardeşim Meryem avukat olmayı hayal ediyordu. Hiam tıp okuyordu ve ben de profesör olmak için edebiyat okuyordum.

Aylar uçup gitti. Dostluklar kuruldu, Mısırlıların insani yönünü keşfettik. Ancak üniversitede geçirdiğimiz o yıllarda, çoğu zaman merak ve küçümseme karışımı bir bakışla gözlemlendiğimizi hissettik. Mülteci kampında yaşayan yoksul ailelerden gelen genç Filistinliler olarak, bazen hayranlık, bazen acıma, ama çoğunlukla küçümseme uyandırdık. Sonuç olarak, daha da kararlı olduk. Ne zaman kendimizi güvensiz hissetsek, anne babalarımızı ve onların fedakarlıklarını düşündük. Kardeşlerimizi, kız kardeşlerimizi, paramparça olmuş ailelerimizi, orada çıkış yolu olmadan bırakılmış olanları. Adalet isteyen koca bir halkı. Bu düşünceler, gücümüzü ve cesaretimizi yeniden kazanmaya yetti.

Ablam sınıfında en yüksek notları aldı ve okula geri dönmemeyi tercih etti.Bir Amerikan üniversitesinde hukuk eğitimini tamamlamak için burs kazandıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne taşınmayı başardı ve orada sonsuza dek kalmaya karar verdi.

Hafız gazeteciliğin temellerini erken yaşta öğrendi. Başlangıçta kendi kendine öğrenen Hafız, Filistinli mülteciler için yeraltı bir gazeteye de katkıda bulundu. Filistin basını, Altı Gün Savaşı sırasında Batı Şeria ve Gazze'den kaybolmuştu. 11 Temmuz 1967 tarihli 50 numaralı İsrail Askeri Emri, ihlal edilen haklarımızı temsil ediyordu: askeri yetkililerin izni olmadan gazete dağıtma veya yayınlama yasağı ve itaatsizlik eden herkes için elli yıla kadar hapis cezası tehdidi. Elli yıl! İnanması zor. Eleştiriye, yıkıcılığı kışkırtmadığı sürece izin veriliyordu. Ancak bu keyfi bir ayrımdı. Artık askeri tesisler veya İsrail birliklerinin hareketleri hakkında konuşmak mümkün değildi. Yerel seçimleri veya İsrail ürünlerini boykot etme çağrısı yapmak, hatta grev çağrısı yapmak bile mümkün değildi. Yahudi kolonizasyonu veya benzin kamyoncularının protestoları konusuna değinmek yasaktı. Az sayıdaki belirsiz yetkiye sahip gazeteler, tüm kötülüklerden sorumlu tuttukları Ürdünlüleri kızdırmakla yetindiler. Yerel ve uluslararası bilgi neredeyse tamamen yok oldu. 1968 ile 1972 yılları arasında birkaç yayın organı çekingen bir şekilde varlığını sürdürmeye çalıştı: *Al-Bashir* , *Al-Fajr* , *Al-Shab'* , *Al-Quds.*Hafız'ın çalıştığı yeraltı gazetesi, belki de Mısır'da yazıldığı için, toplum içinde giderek daha önemli hale gelmişti. İşgal altındaki topraklarda bile elden ele dolaşıyordu. 1973'te, Filistin Kurtuluş Örgütü (PLO) liderlerinden birinin suikastı ve sansürün sıkılaştırılmasıyla birlikte, gazete yurt dışından Filistin'e ışık tutan bir fener haline geldi.

Kısa süre sonra iki grup oluştu: Sadece silahların bizi özgürleştirebileceğine inananlar ve bizim gibi hâlâ saf veya idealist olan ve başka silahlar hayal edenler: broşürler, şiddetsiz seferberlik, gazeteler, kitaplar, bilgi. Hayran olduğumuz yazarlar arasında Muhammed Dib, en üst sırada yer alıyordu. Hafız ona bir gazeteci olarak bakıyordu. Cezayir'de sosyal hareketler, yerleşimciler ve sosyal yaşam hakkında haberler yapmış ve kültürel yorumlar yazmıştı. Ama aynı zamanda şiir de yazıyordu. Bize cesaret vermesi için onun " *Yangın"* romanını okuduk . Ve Hafız, Dib'in halkının çektiği sıkıntıları anlatarak edebiyata bir yol bulduğunu hayal

ediyordu. *Yangın'ın* hikayesi bizimkine benziyordu: Dağlardaki bir köy olan Bni Boublen'de, sömürge yönetimi altında mevsimler birbirini takip ediyordu.

Genç Ömer bu dünyayı gözlemliyor ve halkının çaresizliğini anlıyordu. Köylüler ayaklanıp yaşam koşullarını protesto etmek için grev düzenliyorlardı. Ülke karışıklık içindeydi. Bir gece, yangınlar tarlalara yayıldı. Greve katılanlar "kundakçı" olmakla suçlandı, işçiler tutuklanıp hapse atıldı ve hareket ezildi. Hayatımız oradaydı. Hapsedildik. Savaş daha başlamadan kaybedildi. Direnişimiz kısa süre sonra terörizm olarak alaya alındı. Her büyük kitap gibi, Ateş de başka bir ülkenin manzarasını, başka bir halkın mücadelelerini kalplerimize taşıma gücüne sahip. Okumak, onların içine girmek, onlarla birlikte olmak, kendimizi onların sözlerinde bulmaktır.

Dönüş Evi
Gazze,

Saygı duyduğumuz üniversite profesörleri arasında en sevdiğimiz, şair ve düşünür Murid el-Barghuti idi. Bizim gibi sürgün olan o da Filistinliydi ve o da vatanına dönmeyi umuyordu. Üç erkek kardeşiyle birlikte Ramallah'ta büyümüştü. Kahire'ye okumaya gitmiş ve Altı Gün Savaşı'ndan sonra İsrail ordusunun Batı Şeria'yı ele geçirmesinden beri bir daha geri dönememişti. Edebiyat, özellikle şiir dersleri veriyordu. Derslerini aldığımız yıl, ilk şiir koleksiyonu olan "Gece Yarısı ve Diğer Şiirler" yayımlanmıştı. Beyrut'ta bir yayınevi tarafından basılmıştı ve hatırlıyorum da, kitabı gizlice paltolarımızın altında birbirimize veriyorduk. O bizim gururumuz, kahramanımız, halkımızın sesiydi. Öğrenciler derslerinde yer bulmak için tiyatronun etrafına doluşuyordu. Gençlerden oluşan bir kalabalık toplanmış, bazıları şaire daha yakın olmak için koridorda saatlerce beklemişti. Sözlerini içimize sindirdik. O bizim yol gösterici ışığımızdı. Mısır'daki yıllarımızın ışığıydı."

Nabil ayağa kalkar ve raflardan birinden Murid el-Barghuti'nin "Gecenin İnsanları" adlı kitabını alır.Bir şiir seçer, önce Arapçasını okur, sonra sizin için tercüme eder:

Güzelliklerle dolu eve
Yorgunluktan bitap düşmüş bir halde geri döndüm.
Geri dönenlerin hepsi gibi.
Sesin yankılandığı yere oturdum.
Ebenin sesi: Erkek bebek!
Adı Murid!
Bir an için yaşlılığın getirdiği kara bulutu unuttum.
Anılarım o çocuğa geri döndü.

Gotik kökeninden gelen,
Ülke içinde dolaştı, sakin ve zoraki bir haldeydi.
Sonra geri döndü.
Raad'ın evi taştan yapılmıştır.
sonsuza dek
Koyu tonlar kalıntılardır.
Kimileri gözyaşlarından sıyrılan bir gülümsemedir.
Diğerleri ise bir kayısının dokunuşu kadar narindir.
bazıları bulut gibi yüklü
Yağmurun geleceğini haber veren şey.
Alacakaranlıkta, güneşin son ışınlarıyla birlikte
Kubbeleri altından yapılmış gibi görünüyor.
Çimler duvarları o kadar kaplamış ki,
Onları korumak istiyor gibi görünüyor.
Onursuzluktan.
Yaşlılığın inatçılığı mı?
Ey çiğ damlasının kurnazlığı, işini nasıl da ustaca sergiliyor!
bozulmaz
Çağlar döngüsü boyunca mı?
Ve eşik
Bu, büyükannelerin koltuğu.
ve meclislerin ve meclislerin kürsüsü
Köylü dedikodusu.
Ve eşik
Bu, sevinç ile mutluluk arasındaki çizgidir.
ve gelinin hayal kırıklığı.
Ve eşik
Bu, taşınan bir tabutun geçişine yapılan bir göndermedir.
badem ağacının keyfine doğru veya
Kaktüse karşı duyulan tiksinti.
Ve eşik
genç bir kız mektup okuyor.
Aşkın anlamını bilen cahillerin
çizgilere bir göz atarak
ve bir diğeri de baştan çıkarmanın hazineleri üzerine.
kadınların sunduğu
Dinleme anında.

Ve eşik
acı verici ayrılık
Büyük kavanoz ile şiir arasında, saban mili arasında
pulluğun
l'Alef tarafından
ve eşik
yolculuğumuzda…
Bahçede incir ağacı olduğunu söylemiş miydim?
Ve biz kuşları kovalıyorduk.
en yüksek şafağına ulaşmak için
Müezzinin minaresinden mi bahsediyorsunuz?
Şubeleri bizim yaz tiyatromuzdu.
ya da sığınağımız
Çocukların can sıkıntısından misafirler için
ebeveynlerinin.
Koyu veya açık,
bir ağacın içindeki orman
altında büyüdüğümüz
Sanki tüm ülkeymiş gibi.
Kendi kendime bağırdım:
'Peki neden kesiyorsun?'
Bu ağacın ölmüş olması nasıl mümkün olabilir?
Eski bir pelerin içindeki herhangi bir çiçek gibi mi?
Diğer tüm kediler gibi
Bir yol ayrımında.
Günümüzde daha fazla insan mı ölüyor?
Çok uzun zaman oldu
İnanıyorum ki ölüm bizi kendi insanı yaptı.
O'nun bize olan sevgisi
Acaba bu bir kazma kabilesi mi?
Evlerin onun ailesi olduğunu fark ettiniz mi?
Çünkü onu terk ettiklerinde, o da uzaklaşıyor.
ve azarlayabilir ve cezalandırabilir
Tıpkı annesinin memesini reddeden yeni doğmuş bebek gibi
çünkü onu bekletti
bakışla
aç,

öfkeden mi?
Kimin kime ihtiyacı var?
DSÖ?
Yabancı geri dönecek.
Nereden geliyor?
Nefesiniz geri gelecek mi?
Yakında
Yorgunluk geçecektir.
Ah, evimiz
Yakında
Yorgunluk geri dönecek.[*]

Kamisini kaldırıp, altındaki hafif yeleğin sağ cebine uzandı ve cüzzam tarafından kemirilmiş gibi görünen bir defter çıkardı. Zamanla yıpranmış kapağı yumuşamıştı. Çatlaklarla dolu deri artık parlak değildi ve köşeleri aşınmadan yuvarlaklaşmış, kendi içine katlanmış gibiydi. Nabil tekrar oturdu ve defteri değerli bir kutsal emanet gibi karıştırdı. Sararmış sayfalar, mürekkep ve grafit bahçesi gibi açılan ve iç içe geçen bir yazıyı ortaya koyuyordu. Her açtığında, neredeyse algılanamaz bir koku yükseliyordu. Eski kağıdın, onu okşayan ellerin, belki de tütünün veya kurumuş yağmurun kokusu. Yıllar içinde eklenen kelimeler, cümleler, okunaklı bir şekilde, yazarın değişen ruh hallerini anlatıyordu. Burada, sade ve kararlı siyah renkteki düzenli ve akıcı bir el yazısı, yeni bulunan bir huzuru, sakin bir kesinliği fısıldıyor gibiydi. Orada, kurşun kalemle aceleyle karalanmış kelimeler, sanki dizginlenemeyecek kadar yakıcı bir azaptan kaçmış gibi dalgalanıyor. Bazı cümleler, şiddetle çizilmiş, şüpheyi veya vazgeçmeyi kanıtlayan grafik izler bırakıyor. Mürekkepler bile kaprisli. Renklerin ve dokuların bir mozaiği. Mürekkebin bitmesinin soluk mavisi, donmuş bir çığlık gibi parlak, neredeyse saldırgan kırmızı. Bazen, bu izler arasında çekingen bir yeşil veya melankolik bir mor kayboluyor, daha nadir ama gerekli bir nefes.

Açıkçası bunlar alıntılar.Her metin, basit bir cümle ya da uzun bir paragraf, tırnak işaretleri içine alınmış.Muhtemelen yazara duyulan saygının bir göstergesi olarak.Kenarlarda düşünce parçaları var.Sinirle çizilmiş yıldız işaretleri .Cam kırıkları gibi fırlatılmış ünlem işaretleri.Dağınık tarihler, bir satırın yazarın aklına aniden geldiği anı işaret ediyor.Bazı yerlerde harfler soluyor, hayaletlere dönüşüyor, tam oraya

tekrar tekrar dönen parmaklar tarafından binlerce kez dokunulmuş, sanki kaçan bir gerçeği savuşturmak veya içsel bir fırtınayı yeniden canlandırmak için.

Güneş batıyor.Nabil yarın için randevu alıyor ve defterini bir kenara koyuyor.Sayfaları sessiz anıları, coşkuyu ve ilham anlarını gizliyor.Yazarının yıpranmış ruhunun bir aynası.Yalnız gecelerin, parlak günlerin ve bir insanın söyleyemediği veya yüksek sesle söyleyemediği her şeyin yankılarını içinde taşıyan sadık ve sabırlı bir yol arkadaşı.Kendi tarzında bir sanat eseri.Nabil, Hafız'ı uzun süre kollarında tutuyor.Ayrılıyorsunuz.

Ertesi sabah, yağmur damlaları şehre yağarken, yıkıntıların gölgeleri hayaletler gibi uzar. Paslanmış metal levhalara utanmazca çarparak, başarısız dualar gibi yankılanırlar. Bulutlar toplanır, karanlık ve öfkeyle şişmiş bir halde. Gazze'nin suçu ne? Burada yağmur arındırmaz; daha da kirletir, sokakları kalın, acımasız bir çamurla kaplar. Ayak izlerini silerek, yaşayanların ve ölülerin izlerini eritir, duvarlardaki ve kalplerdeki çatlaklara sızar, orada tutunan hafif sıcaklığı dondurur. Gökyüzünden düşen her gözyaşı, bu dünya için çok ağır bir hüznün baskısını taşıyor gibi görünür. Yine de, her şeye rağmen, bu yağmur bazen, tam da çatlak bir pencerede oyalandığı yerde, skandal bir güzellik ortaya çıkarır. Bu geçici parıltılarda, Gazze, sefalet ve ışıkla ezilmiş, kırık bir mücevher gibi görünür. Sanki Tanrı'nın kendisi, tuhaf bir pişmanlıkla, karanlıktan önce son bir ihtişam sunmaya çalışıyormuş gibi.

Nabil'i bulmak için adımlarınızı hızlandırıyorsunuz.Dükkanına vardığınızda, çay ritüelinin ardından, bir önceki günden daha canlı bir şekilde hikayesine devam ediyor.Gece dinlendirici olmuştu.

Hafız, Hiam ve ben, Yom Kippur Savaşı'ndan sonra 1973'te Gazze'ye döndük.Kendi isteğimizle.Mezun olmuştuk ve her birimiz kendi yolumuzda ülkemizin özgürlüğü için çalışmanın zamanı gelmişti.

Şehir ikiye bölünmüş, iki dünyaya ayrılmıştı.Bir kısmı Gazze Şeridi'ndeydi,diğer kısmı ise Mısır Sina Yarımadası'na uzanıyordu.Yaşam koşulları Cebeliye'dekine benziyordu, Filistin toplumu içindeki kırılmalar da aynı şekildeydi.Bu şehirde her şey, başka hiçbir yerde olmadığı kadar karmaşıktı.Hiam, mülteci kamplarından birinde UNRWA kliniğinde çalışıyordu.Ben ise öğretmendim.

Hafız farklı bir yol izlemeye, gazeteciliği bırakıp siyasete atılmaya karar vermişti. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (PLO) iletişim birimine katılmış ve bizi halka açık toplantılara sürüklemeye çalışmıştı. Bazen, onun ısrarıyla, her zaman ayrılmaz bir üçlü olarak, üç arkadaş, onun yanında olur, konuşmalarını ve açıklamalarını dinlerdik. Farklı kelimeler, farklı dil, bazen doğru, çoğu zaman gösteriş için. Kara Eylül'den sonra, PLO, Fatah ile olan bağları nedeniyle eleştirilerin hedefi olmuştu ve toplantılarına katılmanın risklerini biliyorduk. Hafız yavaş yavaş bizden uzaklaştı ve bir noktada örgütün kalbini yeniden ele geçirmek için Lübnan'a gitti.

Ara sıra, artık bizden uzaklaşmış, Gazze'deki çadır kentlerde geçen, başkalarına bakıp öğretmenlik yaptığımız hayatımızdan giderek kopmuş bir dosttan, çoğu zaman coşkulu mektuplar alırdık. Hiam ilk çocuğumuza hamile kaldı. Bir oğul, aşkımız. Murid 1976'da doğdu; ona Kahire'deki profesörümüzün, sürgünümüzün büyük şairinin adını verdik. Tanrı ona sözler ve ışık, şairlerin insanlığını bahşetsin. Dünyanın dehşetinden bahsetmek, şeylerin güzelliğinden bahsetmekten daha kolay. Buna inanmıyor musunuz? Yeni doğmuş bir bebeğe nasıl hayranlık duyabilirsiniz? Uyanan bir çocuğun zarafetine ve şefkatine nasıl yetişebilirsiniz? Geçmişte kalanları, günleri ve geceleri, zulüm içindeki sevinci, evimizin mutluluğunu nasıl yeniden yaşayabiliriz? Her şey yok olduktan sonra, kumlar eridikten sonra, bilmiyorum. Birisi bir zamanlar mutluluğun giderken çıkardığı sesten anlaşılabileceğini yazmıştı.

* Murid al-Barghuti'nin «Raad'ın Evi» adlı şiiri, Mohamed Sehaba tarafından Arapçadan Fransızcaya çevrilmiş olup, yayımlanmamış Les Gens dans leur nuit adlı derlemede yer almaktadır.

Aşkın Mahkumu
Gazze

"Çok konuşuyorsun, bu yüzden net düşünemiyorsun," derdi Hiam gülerek.Bu gülüş onun zaferiydi.Benim de öyle.Her zaman kendime kapanmaya, mutluluğumuzu ne pahasına olursa olsun korumaya, başkalarından uzak durmaya meyilliydim.Ancak onunla birlikte, başkalarıyla yaşamanın ne demek olduğunu her gün öğrendim.O, kolektif neşenin, yeni bulunan bir huzurun umudunu korudu.

Jabaliya'da geçirdiği zamandan beri tiyatroya olan tutkusunu korumuş ve bunu başkalarına da aktarmayı ummuştu. İdeallerimizi sahne aracılığıyla yaymak istemiş ve çadır kentlerdeki çocuklarla amatör bir tiyatro topluluğu kurmuştu. Bunu acil ve zorunlu bir görev olarak nitelendiriyordu. İnsanları tüm kültürlere açmak onun için çok değerliydi. Bu yüzden Shakespeare'in *Bir Yaz Gecesi Rüyası'nı* , Brecht'in veya Ionesco'nun oyunlarını aynı ustalıkla sahnelemeyi biliyordu . Çok daha sonra, 1990'larda, arkadaşlarıyla birlikte Wole Soyinka'nın bir oyununu sahneledi. Çocuklara dünyayı yeniden yaratmanın mümkün olduğunu göstermek istiyordu. Bedenlerinin dile dönüşebileceğini, enkazın ortasında bile gerçekten kral, kahraman, düşünür olabileceklerini göstermek istiyordu. Tiyatronun bir tür gerçek olduğu, başkasını taklit ederek kendini bulmanın bir yolu olduğu bu hayali yolculukta onların yönetmeni, rehberiydi. Ona göre sanat her şeyi, hatta görünmeyeni bile ortaya çıkarabilirdi.

Artık o burada değil ve hatırası yokluğunun derinliklerine doğru kayboluyor; her gün onun kim olduğunu, neler ifade ettiğini gözden geçiriyorum, bu yıpranmış deftere listeler yapıyorum ve sonra da kahkahalarını tekrar duyabilmek için kendimi o listelere kaptırıyorum.

Zordu:

- sık sık giydiği mavi pamuklu bir elbise; - Sağ başparmağımın dibinde bir yara izi; - hızlı, neredeyse aceleci bir yürüyüş biçimi; - Zeytinyağlı sabun kokusu; - çarşafları dikmede becerikli eller; - kahkaha; - Sabreen'in mutfakta mırıldandığı bir şarkı; - Kızımızın doğumu sırasındaki bakışları; - boynundaki stetoskopu ve bluzu.

Ve şimdi bu yokluk yayılıyor, her yere sızıyor. Onu aramayı bıraktım, geride bıraktıklarının istilasına uğradım: anılar, kırık cümleler. Belki de gitmedi. Belki de beni çevreleyen boşluk, günlük hayatımı şekillendiren görünmez profil oldu. Ve her nefes aldığımda, bana sunduğu nefes onun nefesi, sanki yokluğu hayatımın dokusu olmuş gibi. Gitti ama her şeye nüfuz etmeye devam ediyor. Alacakaranlıkta duvarlarda kayan gölgeler, o gittikten beri gecelerimi dolduran sessizlik, evlerden esen rüzgar, oynayan çocukların çığlıkları. İçten içe, onu kaybettim mi yoksa ona tutunuyor muyum bilmiyorum. Belki de ikisi birden. Ama biliyorum ki, onun hakkında konuşmaya, onun hakkında yazmaya devam edersem, asla tamamen yok olmayacak. Sanırım haklıydı: Çok konuşuyorum. Bu yüzden, Julien, eğer sessiz kalmazsam ve bunu senin için yeniden canlandırmak istersem, beni affetmeni rica ediyorum. Ve senden de beni affetmeni rica ediyorum. Jean Genet şöyle yazmıştı: 'Bizler, bizi dünyaya getirenlerin kırık aynalarıyız.'

Gazze *Dikenli Armutlar Diyarı*

Yıllar geçti, çocuklar büyüdü. Gazze'deki durum giderek kötüleşti. Ülkeyi terk etmeyi düşünmüştüm. Ama yapılacak çok şey vardı. Hiam her seferinde bana görevimizi hatırlatıyor, denizde bir damla suyun önemsiz görünse bile, ondan faydalanan için olduğunu söylüyordu. Çok daha faydalı olmak istiyordum, çünkü Filistinlilerin günlük yaşamları iç karartıcıydı. Ekonomik sömürü, hareket kısıtlamaları, işsizlik, yoksulluk, İsraillilere olan tam bağımlılığımız, yerleşimlerin genişlemesi, umudumuzu yeniden canlandırabilecek siyasi beklentilerin tamamen yokluğu. Geri dönen Hafız dışında tüm arkadaşlarımı kaybetmiştim. Aramızda bir uçurum açılmıştı. Herkes silahlı mücadeleye, intiharvari çatışmalara kapılmıştı. Saldırı dalgalarını baskı izledi. Artık Arap ülkeleri için öncelik değildik ve ayaklanma kaçınılmaz görünüyordu. Her geçen gün baskı daha da artıyordu. Hiam ve ben yaşlanmıştık. Yeni nesil, teslimiyetimizden dolayı bizi kınadı; tüm bunların er ya da geç patlaması kaçınılmazdı.

1987 yılının Aralık ayında, bir sabah, işgalcilere atılan taş ve molotof kokteyllerinin sesiyle uyandık.Buna benzer bir şeyi ilk kez görmüyorduk, ama tamamen farklı bir ölçekteydi.Binlerce insan sokaklara dökülmüştü.Göz yaşartıcı gaz, askeri ateş, ilk kayıplar.Artık bir isyan değil, devam eden bir devrimdi, ilk İntifada.Kadınlar bile katılıyordu.O gün İsrailliler, öfkemizin teslimiyetten daha güçlü olabileceğini anlamışlardı.Şiddetimizin onlarınkine rakip olabileceğini.Ayaklanma Jabaliya kampında başlamış ve şehrin her yerine yayılmıştı.

Ertesi sabah, Murid'in okulda olduğunu sanıyordum.Sınıf arkadaşlarıyla birlikte sokaklara dökülmüştü, isyancıların anarşik saflarını şişiren bir

çocuk ordusuydu bu.Kendiliğinden bir devrimdi.Molotof kokteylleri IDF kamyonlarına ulaştığında ve kamyonlar alev aldığında, panikleyen askerler ateş etmeye başladı.Bacaklarıma ve havaya.Murid göğsünden vuruldu, bir kurşun vücudunu parçaladı.Bir daha asla ayağa kalkamadı.Henüz gençti, daha on bir yaşındaydı.Bu yaşta nasıl ölebilir insan? Bunuasla unutmadım.Asla affetmedim.Hiam o kadar çok ağladı ki, ondan sonra bir daha ağlayamadı.Kendini tamamen kederine teslim etmişti.Bu keder bizi mahvetti.İntifada'nın üçüncü gününde ben de sokaklara çıktım.Hafız beni geri tutmaya çalıştı, ama ben farklı bir adamdım, şu an karşınızda duran adam değildim.Öfke, bitkinlik ve keder beni kör etmişti.Oğlumun intikamını almak istiyordum.Artık acılarımı düşünmüyordum.Savaşmak için silahlandım . Gösterinin sonunda beni tutuklayacaklarını ve kızımla ve eşimle yeniden bir araya gelmemin yirmi yıl süreceğini hiç hayal etmemiştim.

Nabil duraksar. Size bakar, sonra bir kitap almak için dükkana girer. Rafları inceler. Ve sonunda kapıda belirir: Elinde *Dikenli Armutlar Ülkesi kitabı vardır . Arap yazar Sahar Halife'nin işgal altındaki topraklarda yazdığı ve Kudüs'te bir İsrail yayınevi tarafından basılan bu kitabı açıklar.*

Ben affetmedim, ama dürüst insanların olduğunu biliyorum.İmkansız barışın, her iki taraftaki dürüst insanların paylaştığı acı olduğunu biliyorum.

Hapishanede geçirdiğim kadar çok şeyi başka hiçbir yerde okumadım.Yalnızlıkta vicdanımı uyandırdım.Yıllar içinde diğer Filistinli mahkumlarla birlikte bir kütüphane ve ödünç verme hizmeti kurdum. Soljenitsin'in keşfettim*Gulag Takımadaları'nı* , Foucault'yu anladım, Kundera, Umberto Eco, Doris Lessing, muhteşem Calvino'yu adeta yutarcasına okudum, Kuran'ı defalarca okuyabildim... ama anladım mı? Bundan hiç emin değilim. Ve yüz yıl boyunca yalnızlık içinde yaşadım.

İsrail – *Yüz Yıllık Yalnızlık Hapishanesi*

Nabil duraksar, bir çocuk kitapçıya girer. Onu uzaktan izler, kitaplara dokunduğunu görür; biraz sakardır, ama Nabil hiçbir şey söylemez, hayır, sadece ona şefkatle bakar. Sonra çocuk ondan tavsiye ister. Uzaklara götürecek bir uzay hikayesi arıyordur. Nabil bir an düşünür, sonra göz teması kurar ve *Küçük Prens'i önerir . Kitabı beğenirse geri gelmesini ister. Çocuk onunla el sıkışır. Nabil yanına gelir ve şakayla karışık ama gururla şöyle der: "Bir okuyucu daha, dostum! Bir tane daha!"*

Bağdaş kurarak oturdu ve hikayesine devam etti.

Okuduğum ve tekrar tekrar okuduğum kitapların çoğu hapishanede keşfettiğim kitaplar. Her biri en az bir yıllık hapis hayatımı anlatıyor. Ve onları hem hatırlamak hem de anlamak için tekrar tekrar okuyorum. Harika bir kitap, dipsiz bir kuyu gibidir. Çözülmemiş gizemler ve hikayenin ardında bir kör nokta. Ve onu aydınlatmaya çalışmak kaybolmaya yol açar; bunun yerine, onu olduğu gibi kucaklamanız gerekir: bir gizemin nimeti. Anlıyor musunuz? Eminim anlıyorsunuzdur. Sevdiğiniz kitaplar, anlamadığınız veya anladığınızı sandığınız, ancak tekrar okuduğunuzda başka bir anlamı, başka bir yönü, keşfedilmemiş bir kısmı olduğunu keşfettiğiniz kitaplardır.

Oslo Anlaşmaları ve ikinci İntifada'nın başarısızlığından sonra Hafız siyasetten vazgeçmişti.Artık kendini Filistin Kurtuluş Örgütü'nde (PLO), Filistin Yönetimi'nde ve yeni ortaya çıkan Hamas'ta tanımıyordu ve Hamas onu korkutuyordu.Dairesine kapandı.Ve Hiam ile birlikte yaşlı anne babama baktı.Arkadaşım ilk aşkına geri dönmüştü: yazmaya.Hiçbir yayıncı

aramadan defterlerini öykülerle doldurdu. Bu yazılarının tek bir amacı vardı: sonsuz derecede küçük, olağanüstü, minik, günlük, kimsenin bizden çalamayacağı her şeyi anlatmak . Sokakların Gazze'si, balıkçıların Gazze'si, çocukların ve peçeli kadınların Gazze'si, yaralı Gazze ve neşeli Gazze.Bu onun mesleği olmuştu; kelime nehirleri defterlerini dolduruyordu.Ve başkaları için yazarak en azından geçimini sağlıyordu.Okuma yazma bilmeyenler için postaları yönetti, aşıklar için Cyrano oldu.

Sonra bana yazdı.Hiam'ın mektupları ve kızımın mektupları benim tesellim oldu.Beni yeniden canlandırdı, içime umut aşıladı.Hafız bana hayatı kendi bakış açısıyla anlattı.Ben de ona okuduğum kitaplardan bahsettim ve bazı cümlelerin güzelliğini onunla paylaşmak için pasajlar kopyaladım.

Annem ve babam öldüğünde hapisteydim. Hafız bana bir mektup yazdı. Hiam'ın bunu yapacak gücü yoktu. Tanrı onları 2002'de yanına aldı. Babam önce, haftalarca süren sürekli bir kötüleşmenin ardından, sevdikleriyle çevrili olarak sessizce vefat etti. Annemin ölümü ise birkaç ay sonra daha ani oldu. Bir akşam, yatmadan önce, sık sık yaptığı gibi Hiam'ın alnından öptü ve ona uzun süre baktı, sanki ona bir şey anlatmak istiyormuş gibi. Ertesi gün uyanmadı. Hristiyan ilahileri eşliğinde, Kur'an'dan ayetler okunarak defnedildi. Annem ve babam da aynı mezarlıkta, vatanlarından çok uzakta yatıyorlar.

Çoğu zaman görünmez, ister canlı ister ölü olsunlar, ebeveynleriniz hayatınızın her anında sizinle birliktedir, siz farkında olmadan. Bir sınav gibi, ömür boyu içinizde taşıyacağınız bir pişmanlık gibi. Yokluklarından iyileşemezsiniz. Her gün biraz daha ölürsünüz. Ebeveynlerim, her zaman yeniden ayağa kalkmak için güç aldığım bir kaynak oldular ve olacaklar. Babam sessizlikti, annem gürültü. Ve onları izledim, dinledim, zihnime kazıdım. Onlarda, Fernando Pessoa'nın saudade'sine benzer bir tür melankoli vardı. Yılların, kayıpların ve fedakarlıkların ağırlığı altında ezilen kalplerinden, karanlığın dersi
artık sadece ipuçları halinde geliyordu.

Zaman geçtikçe babam kamburlaşmıştı. Kaybettiği onca savaşın görünmez ağırlığını taşıyordu. Güneşin, rüzgarın ve dalgaların izlerini taşıyan yüzü, sadece gölgelerden oluşan bir manzaraydı. Derin kırışıklıkları,

uzun zamandır dile getirilmemiş bir anıya doğru izler bırakıyordu. Gözleri sık sık görünürün ötesine bakıyor, sanki kimsenin göremediği bir şeyi arıyormuş gibiydi: sürgününden önceki bir anı, uzak bir vaat. Belki de ilahi adalet. Artık gereksiz sözler, fazlalık jestler duymak istemiyordu. Yaptığı her şeyin belirli bir amacı vardı: artık kapanmayan bir kapıyı tamir etmek, yıkılmakla tehdit eden bir duvarı güçlendirmek, bir sonraki bombalamada hayatta kalma riski taşıyan bir ağacı dikmek, ama yine de dikmek. Onunla ilgili her şey eylem, gereklilikti. Metodikti, neredeyse ayrıntılara takıntılıydı. Sabahları saçlarını suyla düzeltirdi, on yıllardır tekrarladığı otomatik bir hareket. Sandaletlerini giydiğinde, onları özenle yerleştirirdi. Bizi sevdiğini söylemenin bir yolunu bulmuştu. Onun şafak sökmeden önce kalkıp bize sıcaklık vermesinden, ders çalışmamızı, büyümemizi, ayrılmamızı görmek için tekrar tekrar teşvik etmesinden bunu anladık. Bana sevgiyi öğreten dil buydu. Sessizlikte duyabileceğiniz türden bir dil.

Annem çoğu zaman patlamanın eşiğindeydi, ama o volkan tatlılıkla örtülüydü. Sürekli hareket halindeydi, her zaman ayaktaydı, her zaman meşguldü. Aynı kıyafetleri katlayıp açar, aynı bulaşıkları binlerce kez kuruturdu, sanki hareketlilik yorgunluğu, beklemeyi uzaklaştırabilirmiş gibi. Közlerin arasında ızgarada ekmek pişirirken bile, sürekli çevirmek zorundaydı. Hem ruhu hem de bedeni ısıtan atalarından kalma bir ateşin koruyucusuydu. Tüm anneler gibi biraz sihirliydi, orada olmasa bile bir odayı doldurma gibi garip bir yeteneği vardı. Bazen mırıldanırdı, tozlu havada bir dua gibi yükselen bir melodi. Sözsüz bir şarkıydı, ne Kur'an ilahisi ne de dünyevi bir şarkı. Belki de çocukluğunun bir yankısıydı. Topraklarının hala verimli ve özgür olduğu zamanlardan kalma.

Anne ve babamla ilgili net anılarımın çoğu, onların ölümünden sonra, onlar hakkında bildiği her şeyi sabırla iki ayrı deftere yazan vesonra da bana veren Hafız sayesinde. Onun ilgi ve sevgisini ifade eden kelimelerdi bunlar.Benim gözümden kaçmış olan tüm o detaylar.

FOTOĞRAFÇILIĞA

Julien, hikâyemin sonuna geldik.Tutuklanmamdan neredeyse yirmi yıl sonra, 2006'da hapisten çıktım.Ben de, Hiam ve Hafez de farklı insanlardık.Küçük kızım genç bir kadın olmuştu ve biz de birçok savaşın gazisi, yaşlı Filistinlilerdik.Üç yıl boyunca sevdiklerimle yeniden yaşamayı öğrendim.

Gazze dramatik bir şekilde değişmişti.Filistin Yönetimi Hamas tarafından ortadan kaldırılmış, İsrail hükümeti ise abluka uygulamıştı.Bitkin düşmüş, Truvalılar gibi kuşatılmıştık.Sürekli tehdit altında yaşıyorduk.Roketlere hava saldırılarıyla, tünellere bombalamalarla karşılık veriliyordu.Bu bitmek bilmeyen mücadelede rehin alınmıştık.

Kıyametimiz 2009 yılının başlarında, Dökme Kurşun Operasyonu başladığında geldi.Durmaksızın füze saldırıları, bir ateş seli.3 Ocak sabahı, babamın eski teknesiyle Hafız'la birlikte yola çıkmıştım.Babamın ölümünden sonra Hafız tekneyi saklamıştı ve ben serbest bırakıldıktan sonra, her hafta sabahın erken saatlerinde, ufka bakarak ve konuşarak, gürültüden ve tehditkar gökyüzünden uzakta balık tutmaya gitmeyi alışkanlık haline getirmiştik.Ve bir sabah, biz çoktan uzaklaşmışken, bombalama başladı.Uzaktan, uçakların korkunç gürültüsünü ve evlere düşen bombaları duyduk.Hemen kıyıya döndük, ancak limana girerken ikimiz de kötü bir hisse kapıldık.İtfaiyeciler ve sağlık görevlileri tarafından engellenen şehre girdiğimizde, mahallemizin vurulduğunu fark ettik.Hiam ve Hafız'ın ailesinin sağ salim olmaları için dua ettik.O öğleden sonra, yıkılmış binamızın önünde durduk.O taş yığınının içinde sevdiklerimizi aradık. Hafız'ın karısı mucizevi bir şekilde hayattaydı, ama torunu hayatta değildi.Küçük kız bir gece önce büyükanne ve büyükbabasıyla uyumuştu.Oğlu, bu suçtan yalnızca kaderin sorumlu olmasına rağmen, onu

asla affetmedi.Hiam o enkazdan bir daha asla çıkmadı.Taşlar arasında bir taş.

Ne diyebilirim ki Julien?...O gün her şeyimi kaybettim.Hafız'ı bile.Bir gecede yazmayı bıraktı.Tek bir satır bile yazmadı.Kalemini bıraktı, defterlerini attı.Yıllarca sadece dolaştı.Arkadaşımı artık tanıyamıyordum.Karanlık ve suskundu.Sonrasında acı dinmedi ama kabullenmeyi öğrendi.Bu kafeyi açtı ve müşterilerle konuşuyor.

İşte o zaman kitapçımı açtım.Dünyadan uzaklaşmak istedim ama onu terk etmeden.Gerçekliğin eşiğinde durmak.Burada, kitapçımda, hayatımın romanlarını okuyup tekrar tekrar okumak.Görüyorsunuz, çirkinliğe katkıda bulunmamaya, bozmamaya, okumanın sessizliğinde var olmaya, kitaplarımla katkıda bulunmaya karar verdim. Sıklıkla şüphe uyandırdım; köktenciler neden sadece dini metinler satmadığımı anlayamadılar . Sonra biraz deli bir yaşlı adam olduğumu ve yalnız bırakılmam gerektiğini anladılar.

Kızım zaman zaman beni ziyarete geliyor.Eşi ve üç torunumla birlikte Rafah'ta yaşıyor.Onlara sahip olduğum için şanslıyım; bana halkımızın geleceğine dair bir bakış açısı sunuyorlar.Altmış altı yıldır bu savaşı veriyoruz, başka bir şey bilmedik ve hala buradayız.Hayaletler, her geçen gün başkaları için biraz daha görünmez hale geliyoruz.Ve kendimiz için de.Dünyanın gözünde her zaman olduğumuz gibi.

Duraksıyor.Elinize dokunuyor ve usulca, "Yaşlı Nabil Al Jaber'in fotoğrafını çekin.Tıpkı bu saçma, öfkeli, insanlık dışı dünyada kaybolmuş gibi, kitaplarının arasında kaybolmuş halde." diyor.

SON SÖZ

Yaşlı kitapçının fotoğrafı birkaç gazete ve dergide yer aldı.Bir Amerikan Hristiyan yayınında ise Nabil'in hikayesinin kısa bir özeti eşlik etti.2014'ten beri onunla düzenli olarak yazışıyorsunuz.Bazen Hafez ilemektuplaşarak, ama çoğunlukla telefonla.Onları düzenli olarak ziyaret ettiniz.Sizi evlerinde ağırladılar.Hafez'in çocukları ve torunlarıyla tanıştınız.

Sonra, 7 Ekim 2023'ten itibaren hiçbir şey yoktu. Haber alamıyordunuz. Sonunda, Şubat 2025'te, bölgeye girme yetkisi verilen az sayıdaki Batılı gazeteciden biri oldunuz. Birçokları gibi, harap olmuş yerlerin sayısız görüntüsünü ve videosunu görmüştünüz. Ama görmekle orada olmak arasında… Neredeyse her şey yok olmuştu. Her şey paramparça olmuştu. Her yıkık ev bir aileye, bir hikayeye, birkaç hayata karşılık geliyordu. İnsansız hava araçları, uçaklar ve işgalcilerin emirleri o ürkütücü sessizliğin üzerinde hüküm sürmeye devam ediyordu. Tam bir yoksulluk, tercüme edilemez bir izlenim. Cebeliye kampını ve Gazze Şehrini iyi bildiğiniz için, enkazın ortasında bile yönünüzü bulabiliyordunuz. Hafız'ın evinin bulunduğu yerde sadece enkaz vardı. Çocuklarının ve torunlarının evinin bulunduğu yerde sadece devasa bir krater kalmıştı. Hafız'ın kafesinin bulunduğu yerde artık mahalleyi bile ayırt edemiyordunuz. Nebil'in yaşadığı yerde sadece toz vardı. Dükkanının bulunduğu yerde ise bir enkaz yığını. Bir şeyler kurtarmaya gelen birkaç komşuya sorun. Karar kesindir. İsrail misillemelerinin başlangıcından itibaren hepsi yok edildi. Hevesli okuyucu ve sıradan yazar artık buna tanıklık edemez. Onlarla birlikte bir anı da susturuldu. Bir çocuk yalınayak enkazın arasında koşuyor. Sizi görüyor, duruyor, eğiliyor, tekrar size bakıyor, yerden bir şey alıyor ve size yaklaşıyor. Gülümseyerek bulduğu şeyi, rüzgarda dalgalanan üç dilli bir eserin birkaç sayfasını size uzatıyor. Nabil'in size bir pasaj okuduğu

Mahmud Darwish'in bir metnini tanıyorsunuz. Kağıtları yüzünüze sürüyorsunuz. Kağıdı içinize çekiyorsunuz. Tanıdık bir koku aldığınızı düşünüyorsunuz. Kağıtları çocuğa geri veriyorsunuz, o da elindeki ödülü gökyüzüne doğru sallayarak tekrar uzaklaşıyor. Arkaya dönüyorsunuz. Ve gözyaşlarınızı siliyorsunuz.

RAMAZAN SOFRASI

1 Mart 2025'te Gazze'nin bir fotoğrafı viral oldu.Bir kez olsun, yeniden barışın geldiği bir an.Sonrasını anlatan bir görüntü.Sokağın ortasında, birkaç yüz metre uzunluğunda bir masa kurulmuş.Yıkılmış binaların, enkaz yığınlarının arasında, kırmızı bir masa örtüsü uzanıyor ve insanlar, insanlık hallerine geri dönmüş insanlar, masanın iki tarafında oturmuş Ramazan yemeğini paylaşıyorlar.Nebil gitti, Hafız da gitti, ama bu yaşam ziyafetinin çok yakınında, onların kahkahalarını duyuyorsunuz ve kitaplarının sayfalarının hışırtısını yakalıyorsunuz.

İndeks

TOPLANTI

Balad el-Şeyh:*Bu topraklar bizim için çok küçük.*

Akabe Jaber:*Yüzyılların Efsanesi*

Jabaliya.*Amleto*

Cebeliye.*Eğer Bu Bir Erkekse*

Cebeliye.*Eyüp Kitabı*

Kahire.*Yangın.*

Gazze.*Dönüş Evi*

Gazze.*Aşkın Esiri*

Gazze.*Dikenli armutlar diyarı.*

İsrail – Hapishane.*Yüz Yıllık Yalnızlık*

FOTOĞRAFÇILIĞA

SON SÖZ

RAMAZAN SOFRASI

Bir kitabın ömrü son sayfasıyla bitmez.

Doğru kitabı okumayı bekleyen bir okuyucu var: Eğer bu kitabı beğendiyseniz, bir tavsiye veya yorumla bir kıvılcım çakın.

Mauri Spagnol yayın grubundan en son haberleri takip etmek için web sitesini ziyaret edin ve sosyal medyada arama yapın.

IL LIBRAIO